

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH VĚD

Ústav porodní asistence

Kateřina Slováčková, DiS.

**Mýty, pověry a rituály v průběhu těhotenství
a porodu**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Věra Vránová, Ph.D.

Olomouc 2011

ANOTACE

Název práce: Mýty, pověry a rituály v průběhu těhotenství a porodu

Název práce v AJ: Myths, superstitions and rituals during pregnancy and labour

Datum zadání: 2011-01-27

Datum odevzdání: 2011-05-09

Vysoká škola, fakulta, ústav: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta zdravotnických věd

Ústav porodní asistence

Autor práce: Kateřina Slováčková, DiS.

Vedoucí práce: Mgr. Věra Vránová, Ph.D.

Bakalářská práce je zaměřená na mýty, pověry a rituály související s těhotenstvím, porody, a všemi poporodními ději. Cílem práce je popsat porodní rituály a tradice, vyhledat podobnosti a rozdíly, a pokusit se vysvětlit jejich příčiny zachování a předávání. Dále se zabývá významem rituálů v minulosti. Velká část práce je věnována rituálům, které jsou součástí zrození, těhotenství, porodu a období bezprostředně po porodu provozované v české lidové kultuře. Dále popisuje pověrečné představy a rituály, které byly nedílnou součástí babického povolání. V závěru práce krátce charakterizuje dnešní podobu rituálů a to formou řízeného rozhovoru.

Klíčová slova: babictví, mýtus, novorozenec, pověra, porod, rituál, těhotenství, zrození

The bachelor thesis is focused on myths, superstitions and rituals associated with pregnancy, childbirth and other postnatal stories. The goal of this work is to describe the birth rituals and traditions, find similarities and differences and try to explain their reasons for preserving and transmitting. Also discuss the importance of rituals in the past. Much of the work is devoted to rituals that part of the birth, pregnancy, childbirth and the period immediately after delivery and the Czech folk culture. It describes ideas and rituals that were an integral part of midwifery profession. At the end of this work it describes a present form of rituals in the form of a guided interview.

Keywords: midwifery, myth, newborn, superstition, childbirth, pregnancy, birth

Rozsah práce: Počet stran: 54

Počet příloh: 9

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené bibliografické a elektronické zdroje.

Olomouc 30. dubna 2011

-----

podpis

Poděkování: Děkuji Mgr. Věře Vránové, PhD za odborné vedení, připomínky, podněty a poskytnuté materiály při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji všem kolegyním, které mi poskytly potřebné informace a cenné rady. Velký dík patří také mému manželovi, a všem nejbližším za trpělivost a všestrannou podporu po celou dobu studia.

Motto: „Pokud žiješ v souladu s přírodou, nikdy nebudeš chudý.

Pokud žiješ podle mínění lidí, nikdy nebudeš bohatý!“

Seneca Lucius Annaeus

OBSAH

ÚVOD	9
1 TERMINOLOGIE SLOV MÝTUS, POVĚRA, RITUÁL	11
1.1 MÝTUS	11
1.2 POVĚRA.....	11
1.3 RITUÁL.....	11
1.3.1 Těhotenství a rituály.....	12
1.3.2 Porod a rituály	12
1.3.3 Rituály narození a dětství.....	13
2 HISTORIE PORODŮ A POMOCI PŘI PORODU	14
2.1 PRIMITIVNÍ SPOLEČNOST	14
2.1.1 Porodní pomoc v primitivní společnosti	14
2.2 STAROVĚKÁ ŽENA, MATEŘSTVÍ A POROD	15
2.2.1 Vypuzení lůžka ve starověku	16
2.2.2 Porodní pomoc ve starověku.....	16
2.3 STŘEDOVĚKÁ ŽENA, MATEŘSTVÍ A POROD.....	17
2.3.1 Vyhánění plodu ve středověku.....	17
2.3.2 Vypuzení lůžka ve středověku	18
2.3.3 Středověká nedělka	18
2.3.4 Porodní pomoc ve středověku.....	19
3 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE	20
3.1 RITUÁLY SPIJATÉ S NAROZENÍM DÍTĚTE	20
3.2 RADĚJI HRÍCH NEŽ SVĚTSKOU PRAVDU - VYHÁNĚNÍ PLODU.....	20
3.3 RITUÁLY V PRŮBĚHU TĚHOTENSTVÍ V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE.....	22
3.3.1 Těhotenství - čas očekávání	22
3.3.2 Přiletí čáp nebo vrána?	24
3.4 RITUÁLY PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE.....	25
3.4.1 Porod – těžká hodinka	25
3.4.2 Rituály při porodu placenty.....	28
3.4.3 Osud zrození – zlatá nit.....	28
3.5 POPORODNÍ RITUÁLY.....	29
3.5.1 Rituály kolem novorozence.....	29
3.5.2 Rituály v šestinedělí – do kouta nosíme.....	30
3.5.3 Přijímací ceremoniály	32
3.5.4 Křest – odnesli jsme pohana, přinášíme křesťana.....	32
3.5.5 Rituál první koupele.....	34
3.6 POVOLÁNÍ PORODNÍCH BABIČEK V ČECHÁCH	35
4 RITUÁLY PROMĚNY OTCE V TĚHOTENSTVÍ A U PORODU	37
4.1 MUŽSKÉ ŠESTINEDĚLÍ–COUVADE SYNDROM.....	37
4.1.1 Přítomnost otců u porodu	38

5 MÝTY, POVĚRY A RITUÁLY DNEŠNÍ DOBY	42
DISKUZE	44
ROZHOVOR S PORODNÍ ASISTENTKOU EVOU PIŠTĚKOVOU	44
ROZHOVOR S PORODNÍ ASISTENTKOU JAROSLAVOU VRÁNOVOU	46
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	53
SEZNAM PŘÍLOH.....	54

ÚVOD

Těhotenství a porod představují ve většině kultur významný mezník v životě ženy. V souvislosti s tímto významným životním předělem vznikla v průběhu historie celá řada rituálů a tradic, které se u porodů odehrávaly.

Rituály zasáhly téměř všechny oblasti lidského života, a zasahují do něj neustále. Lidská společnost měla od pravěku své rituály. Byly to přesně určené způsoby chování, jejichž smysl byl náboženský, ale také společenský a kulturní.

I složitost dnešního moderního světa způsobuje, že pověry a rituály nechybějí ani v našem každodenním životě. Každý z nás je občas postaven před problém, který nemá jednoznačné pozitivní řešení.

Pro zpracování bakalářské práce jsem si vybrala téma „Mýty, pověry a rituály v průběhu těhotenství a porodu.“ Zajímám se a ráda si zaznamenávám pranostiky a pověry týkající se ženy ve spojitosti s jejím mateřstvím a porodem. Díky své profesi porodní asistentky přicházím do kontaktu s neopakovatelnou proměnou žen, které prochází zážitkem svého porodu a vstupem do mateřství. Mateřství má pro většinu žen zásadní význam. Formuje postoje ženy a motivuje jejich chování.

Žijeme ve virtuálním světě, máme zmatek sami v sobě a ve svých hodnotách, stále více hledáme něco, co by nás vrátilo někam zpátky, zastavilo nás. Toužíme po návratu ke starým kořenům a k návratu ženství.

V posledních letech, si ženy stále více uvědomují svoji úlohu v porodním procesu a přemýšlí o tom, jak bude jejich porod probíhat. Chtějí a pokouší se nalézt v porodu co největší přirozenost. Věří, že na tom jak rodíme, záleží. Přirozený porod odemyká přímo v našem jádru něco prapůvodního, co ulehčuje mateřství a posiluje rodiny. To co naše děti zažijí, utváří, kým se stanou (Monganová, 2010, s. 60).

To vše dohromady mne podnítilo k většímu zájmu o danou problematiku. Začala jsem tedy pátrat v literatuře a hledat potřebné informace, které se vztahují k rituálům. V rozhodování pro dané téma mě velmi ovlivnila kniha od Alexandry Navrátilové „**Narození a smrt v české lidové kultuře**,“ která se stala mým hlavním zdrojem pro napsání bakalářské práce.

Hlavní cíle této bakalářské práce jsou:

1. Vymežit význam slova mýtus, pověra, rituál.
2. Popsat stručný přehled rituálů z hlediska časového (primitivní společnost – novověk) a obecně nastínit jejich vznik a význam v průběhu historického vývoje.
3. Vytvořit obecný přehled rituálů v těhotenství a během porodu se zaměřením na českou lidovou kulturu.
4. Zaměřit se na přetrvávající porodní zvyky a obyčeje z období novověku v současné české společnosti a charakterizovat dnešní podobu rituálů.

Konečným úsekem bakalářské práce jsou dva krátké rozhovory s porodními asistentkami, a to formou položených otázek na dané téma.

1 TERMINOLOGIE SLOV MÝTUS, POVĚRA, RITUÁL

V první části bakalářské práce jsou vysvětleny základní pojmy klíčových slov mýtus, pověra, rituál.

1.1 Mýtus

Slovo mýtus je odvozeno od starého řeckého slovesa, znamenající *vyprávění*. Jedná se o označení nepravdivé představy lidí. Základním znakem mýtu je, že nemá autora a že je vyprávěn z generace na generaci. V minulosti byly mýty oporou pro řešení všech důležitých otázek. Obsah mýtu je různý. Od vyprávění o nadpřirozených silách provázející obřady, těhotenství i porod, po vyprávění o dávných předcích a jejich hrdinských činech (Knihy, které mají duši [online], [cit. 2011-03-19]). Mýty jsou obrazným, nerozumovým, ale intuitivním výkladem světa, jeho dění a zákonitosti. Zrcadlí se v nich lidská zkušenost, že každý čin má svého původce. Mýty patří k nejstaršímu dědictví našich předků, které se nám dochovalo (Pavel Mat [online], [cit. 2011-04-25]).

1.2 Pověra

Je víra v neexistující jevy nebo bytosti, která v rozporu s racionálním myšlením a bez rozumných důvodů přiřazuje věcem a dějům nadpřirozenou schopnost ovlivňovat budoucnost. Vzdor vědeckému pokroku pověry přežívají stovky let, hlavně zásluhou tradice. Na rozdíl od náboženství nejsou pověry většinou udržovány a podporovány institucionálně. Uchovávají se především ve formě přísloví, pořekadel a bájí. Proto jsou zvláště živé na venkově. Pověra se někdy omezuje jen na výklad (zdánlivě) nevysvětlitelného jevu, jindy v souvislosti s tímto jevem vede k určité činnosti. Převážná většina pověr je vázána pouze na určitou geografickou, etnickou nebo kulturní oblast. Nejvíce pověr se pojí k mezním událostem lidského života (narození, sňatek, smrt) (Wikipedie,[online], [cit. 2011-03-19]).

1.3 Rituál

Obsah slova rituál pochází z latinského ritualis = obřadný. Rituály provázely člověka od nejstarších dob. Jsou to určité archaické soubory pravidel, kterými se řídil život primitivní společnosti při různých příležitostech, jako jsou narození dítěte, přechod

od dětství do dospělosti, svatební obřady a pochovávání mrtvých. Rituály jsou součástí kultů a náboženství. Celá řada rituálních obřadů byla spojena s uctíváním bohů a dalších nadpřirozených bytostí či zvířat a také s obstaráváním potravy. Je to způsob chování založený na tradičních pravidlech. Vesměs se jednalo o záležitosti, které hrály v životě kmene mimořádnou důležitost. Díky své opakovatelnosti slouží rituál k upevnění společenské organizace a norem. Protože je rituál společenský, účastníci se navzájem ujišťují, že patří k sobě a mohou se na sebe spolehnout. Rituály nepodléhají účelové racionalitě, mohou však mít významné funkce integrační. Charakteristickým rysem rituálů byla od nepaměti jejich závaznost daná tradicí a jejich výrazný symbolický význam. Rituál může působit přímo nebo nepřímo – přímý rituál má okamžitou účinnost bez zásahu autonomního činitele, jako je například uhranutí či prokletí, kdežto nepřímý rituál uvádí do pohybu autonomní nebo zosobněnou sílu, démona nebo nějaké božstvo, kteří zasáhnou ve prospěch osoby, jež rituál provedla – tak funguje například modlitba. V neposlední řadě lze také rozlišovat rituály pozitivní a negativní, jimž se obvykle říká tabu, což je zákaz něco nedělat (Knihy, které mají duši [online], [cit. 2011-03-19]).

1.3.1 Těhotenství a rituály

Těhotenství, jiný stav. Dříve se tomuto zázračnému období říkalo, že je žena v naději. Byl to čas očekávání, čas, kdy nic nebylo jisté. Nebylo jisté, zda se narodí dítě zdravé a v pořádku a zda se vůbec narodí. Plod v lůně ženy nebyl nic víc než naděje. Těhotenství bylo v mnoha společnostech považováno za jakýsi rituální stav. Oslavy těhotenství mají v rámci sociálního systému velmi důležitou roli. Těhotenství je spojeno s rituály odloučení (kdy často probíhá izolace v podobě odchodu těhotné ženy do určené chýše) a s rituály poporodními, které znovuzachleňují ženu do společnosti. U populací, kde považují těhotnou ženu za nečistou, se tato nečistota běžně přenáší i na její dítě. Rituály prováděné v průběhu těhotenství, měly chránit ženu a její dítě před uhranutím, nákazou, nemocemi a démony nejrůznějšího druhu. Těhotná žena se nacházela v určitém rituálním nebezpečí (Gennep [online], [cit. 2011-04-05]).

1.3.2 Porod a rituály

Cílem porodních rituálů je znovu začlenit ženu do společnosti, ke které dříve patřila. Díky porodu může žena získat i zcela nové postavení, „**postavení matky**“ pokud je to její první

porod nebo pokud přivede na svět chlapce. Mezi hlavní rituály narození a raného dětství patří: přerušování pupeční šňůry, odlučovací a přijímací rituály, pojmenování a křest.

Příklad: „Cílem bulharských rituálů je uchránit ženu, plod a později i dítě před zlými mocnostmi. Bulharská budoucí matka si nesměla po setmění mýt hlavu ani se česat, v devátém měsíci nesmí vůbec vycházet z domu, celý týden pak nesměla svléct šaty, které měla u porodu, po narození dítěte příbuzní nosí dárky a každý z nich na matku i dítě plivne, osmý den byl určen pro křest dítěte, po celých čtyřicet dní pak matka nesměla opustit příbytek ani mít pohlavní styk s manželem. Po čtyřiceti dnech přijdou příbuzní vykropit dům svěcenou vodou a až poté se vrací život do normálu. Tento návrat do společnosti po porodu má v našich společnostech tendenci časově se shodovat s fyzickým šestineděním“ (Rituál, obřad [online], [cit. 2011-03-20]).

1.3.3 Rituály narození a dětství

Dítě je něčím jako cizincem, a proto je ho potřeba nejprve odloučit od jeho dřívějšího prostředí. Narození začíná odloučením od těla matky, tj. přerušováním pupeční šňůry, se kterou se nakládá různě – někdy si ji schovává dítě, aby nedošlo k oslabení jeho osobnosti, jindy bývá svěřena nějakému blízkému příbuznému nebo bývá pohřbena daleko od obydlí. K odlučovacím rituálům patří také první koupel nebo umytí hlavy dítěte, dále pak první stříhání vlasů či rituál prvního oblékání.

Poté nastávají **přijímací rituály**, kdy se dítě tzv. uvádí do světa, a mezi tyto rituály patří pojmenování, rituální kojení a křest. Pojmenováním je dítě individualizováno a přijímáno do užší společnosti rodiny.

V dětství jsou důležité rituály oslavy prvních zubů, prvního opuštění domu, první pevné stravy a prvního stříhání vlasů.

Veškeré rituály se komplikují, pokud se stane něco neobvyklého, za což bylo považováno například narození dvojčat.

Příklad: U Išongů v Kongu, musí matka při narození dvojčat zůstat s nimi ve své chýši až do té doby, než děti dosáhnou šesti let a smí mluvit jen s příslušníky své rodiny. V šesti letech proběhne slavnostní hostina a po slavnostním obřadu mohou děti konečně chodit mezi ostatní (Gennep [online], [cit. 2011-04-05]).

2 HISTORIE PORODŮ A POMOCI PŘI PORODU

Historický přehled porodů v různých společnostech

Toto stručné shrnutí je uváděno spíše jako vysvětlení, jak společenské vlivy prvních staletí působily na průběh porodů. V jiných částech světa - ve Španělsku, Francii, Britských ostrovech a ve staré Evropě - byla v centru lidského života příroda a mateřství. Uctívali tu Matku Zemi, Matku Přírodu a Matku Stvořitelku. Ženy byly oslavovány jako dárně života (Monganová, 2010, s. 55).

2.1 Primitivní společnost

Primitivní lidé pokládali porod za nejvyšší projev přírody. Neexistovalo povědomí o spojení mezi pohlavním stykem a početím dítěte, věřilo se, že ženy rodí na základě své vůle. Stvořitelky života byly vnímány jako spojenkyně s božstvem. Sochy bohů těchto dávných lidí, zobrazovaly ženy s plnými prsy a těly, která zřetelně zobrazovala vzdouvající se břicho ženy před porodem. Když žena rodila, všichni se kolem ní shromáždili v chrámu „na oslavu života“. **Porod byl náboženský rituál**, nikoli bolestivá zkouška, která se z něj stala v pozdějších letech.

Na konci 2. století po Kristu se vzedmula mohutná vlna despektu k ženám. Když vůdci společnosti, především první křesťani, nově definovali roli žen v náboženství i ve společnosti, nezůstal z původního uspořádání kámen na kameni. Kamenné chrámy a oltáře vyznavačů kultu přírody byly zničeny, ženské ikony byly rozbíjeny a zakopávány. Právě v této době napsal sv. Klement z Alexandrie: „**Každou ženu by pomyšlení, že je ženou, mělo naplnit studem**“ (Monganová, 2010, s. 56).

Zákon vyžadoval, aby ženy byly v těhotenství a během porodu izolovány, protože byly vnímány jako svůdnice a těhotenství jako důsledek „tělesného hříchu“. Porod, původně vítaný jako oslava života, byl degradován na nesnesitelně bolestivou, osamělou a obávanou zkoušku. Jedná se o domnělé „**Evino prokletí**“ a jeho dopad na porody (Monganová, 2010, s. 54).

2.1.1 Porodní pomoc v primitivní společnosti

Doležal uvádí: „Již u primátů existují tetičkovské – pečovatelské reakce“ (Doležal, 2001, s. 11). Zahyne-li matka, začnou se o mládě starat cizí samice nebo starší sourozenci.

Homo sapiens je primárně obdarován těmito sociogenními vlastnostmi, které specificky rozvíjí. Tehdejší přírodní podmínky očima dneška byly neobyčejně tvrdé a kruté, vidíme je dodnes u dosud primitivních společností.

V dobách předhistorických, primitivních rodily ženy bez jakékoliv pomoci. Ženy byli živitelkami a léčitelkami, jejich pomoc a léčení přicházelo skrze ruce a léčivou duši žen. Pod dozorem „**moudrých žen**“ z vesnice spolupracovaly a učily se navzájem. Muži byli sběrači jídla, bylin a stavebních materiálů. Jejich role byly odlišné, ale rovnocenné (Monganová, 2010, s. 55).

Vývoj této profese byl postupný, od svépomoci přes pomoc příbuzných až po přítomnost žen s osobními porodními zkušenostmi. Nejdříve to byla laická pomoc při porodu vykonávána zkušenými ženami. V procesu dělby práce se později vyčleňují ženy, které takovou činnost mají jako povolání. Babictví svým vznikem spadá do pravěku (Křemenová, 1997, s. 1), (Doležal, 2001, s. 12).

2.2 Starověká žena, mateřství a porod

U starověkých národů se neplodnost ženy pokládala za neštěstí a rodičku považovaly za nečistou. Především pokud šlo o hlavní ženu, z níž měl vzejít čistokrevný dědic rodinného majetku a syn. Pokud hlavní žena neporodila syna – dědice, mohla být odstavena nebo i zavržena. Odvolávali se na pomoc bohů, které prosili o plodnost ženy, používali různá kouzla i různé vnitřní a vnější medikamenty. Nelze vypočítat všechny prostředky, které starověcí lidé používali proti neplodnosti.

Neumann uvádí: „*Když chceš, aby žena otěhotněla, očisti ji a její dělohu, vlož do ní opotřebovaný, pokud možno jemný a suchý plátěný hadřík a namoč jej do medu, udělej z něho děložní čípek, ponoř ho do fíkové šťávy, vlož ho, když se krček dělohy rozšíří a zastrč ho potom hlouběji. Ať se žena vypláchne olejem a vínem a spí s mužem. Když je tedy všechno na pohled v dobrém stavu a žena má s mužem tělesně obcovat, musí být střízlivá, muž nezpitý, ve studené vodě vykoupáný a mírně nasycený. Když žena upozoruje, že v sobě zadržela tok semene, nechť se už potom s mužem nestýká, ale chová se klidně*“ (Neumann, 1999, s. 553).

Otázka, kdy je lidský plod životaschopný, velmi zajímala starověký svět z lékařského, náboženského i právního hlediska. V Osmém měsíci těhotenství je životní síla plodu ještě nepatrná. Pokud se dítě narodí v tomto období, nepřežije, protože mu chybí síla a odevzdá se démonu rozkladu. Z prostředků, kterými chtěli starověcí lidé dokázat, zda je žena těhotná nebo ne, bylo, že žena močila přes den na dva pytle ječmene a pšenice, když vyklíčil, byla těhotná, když nevyklíčil, nebyla těhotná.

2.2.1 Vypuzení lůžka ve starověku

Hippokrates a jeho nástupci pokládali za nutné, aby se podporoval samovolný odchod lůžka. Dítě od lůžka neoddělovali dříve, dokud samo nevyšlo. Jako prostředky, které urychlovaly porod lůžka, používali kýchací prášky, závaží na pupeční šňůru, dráždidla, španělské mušky, moč vlastního muže, oslí kopyta, jazyk chameleona, hlavu kuřete a ještě mnoho jiných prostředků. Starověcí lékaři učili odstraňovat lůžko jemně rukou. Nejrozšířenějším a nejstarším zvykem všech kultur bylo zakopávat lůžko pod podlahu např. v koupelně, pod práh apod. Tento rituál měl zajistit, aby do dítěte nevstoupil zlý duchové a nemohli mu uškodit.

U přírodních i starověkých kulturních národů byla nedělka pokládána za nečistou a ohroženou zlými duchy (Neumann, 1999, s. 757).

2.2.2 Porodní pomoc ve starověku

Ve starověku se již setkáváme s písemnými doklady o existenci povolání porodních pomocnic. Egyptské záznamy o porodní pomoci pochází z doby 2000 let př. n. l.

Vypovídají o různých jevech, jako je diagnostika těhotenství, nemoci v graviditě, trvání gestace, urychlování porodu, o vícečetném těhotenství, měření velikosti novorozenců, sterilitě, antikoncepci. Důležité bylo, že se tyto empirické poznatky začaly sepisovat a předávat potomkům. „Tehdejší medicína byla směsí magie a kouzel, spjatá s náboženstvím. Pomocnice se při porodu soustřeďovaly na účinné modlitby a měly k dispozici dostatečný počet nejrůznějších ochranných božstev. Poruchy se vysvětlovaly vesměs působením nadpozemských zlých sil“ (Doležal, 2001, s. 14).

Evropy se týká především řecké dědictví. Řekové položili racionální základy lékařství. **Hippokrates** a jeho myšlenky znamenaly obrovský přínos medicíně. Studovali

problematiku potratů, znali patologie porodu (předčasný odtok plodové vody, patologické polohy plodu) znali porodnické operace (dilatace porodních cest, obraty plodu, extrakce mrtvého plodu).

Aristoteles má velké zásluhy o rozvoj ženského lékařství a vzdělávání porodních pomocnic. U porodu pomoc poskytovaly báby, které v nouzi volaly muže.

Autorem nejlepší starověké práce o gynekologii a porodnictví určené porodním bábám je Soranus z Efesu (98-138 n. l.). V jeho době dosáhlo porodnictví nejvyššího stupně (Doležal, 2001, s. 19).

2.3 Středověká žena, mateřství a porod

Ve středověku došlo k úpadkové ideologii. Nástup křesťanství po pádu Říše římské a vliv křesťanské ideologie zarazil dosavadní vývoj antické vědy i medicíny. Nastoupil kult, který zavrhoval tělesnost, zdůrazňoval duchovní hodnoty a pomíjivost tohoto světa. **Středověk nepřispěl k osvětlení a skutečnému povznesení mateřské funkce.** Tehdejší primitivní představy o duši na dlouhá staletí vzalo ženě především svobodu mateřství. **Křesťanským argumentem** pro postavení ženy ve společnosti a pro posuzování porodu **se stal dědičný hřích prarodičů Adama a Evy.**

Neznalost souvislostí mezi souloží a početím byla známkou období primitivního života. Druhého stupně poznání lidstvo dosáhlo, když se domnívalo, že je soulož nutná, ale vlastní oplodnění se přesto děje nadpřirozenou cestou. Za zprostředkování novorozenat např. v Austrálii přispíval had, u Indů ibis, Japonců motýl. U Germánů a v jiných evropských zemích měl tuto úlohu čáp. Tito zprostředkovatelé přinášeli dětské zárodky ze stromů nebo vod. Holubice se stala posvátným zvířetem bohyně lásky. Ta přispěla k neposkvrněnému početí Panny Marie a později byla ztotožněna se „svatým duchem“. Středověk se svým způsobem života, zvyklostmi a zákony činil pro ženu porod obtížnější a nebezpečnější (Neumann, 1999, s. 733).

2.3.1 Vyhánění plodu ve středověku

Z germánských pověstí a tradic vychází najevo, že vyhánění plodu a odkládání dětí nebylo trestáno. Otec rozhodoval, zda novorozeně bude ponecháno naživu.

Neumann uvádí: „Za vyhnání plodu provedené se svolením těhotné a jejího ochránce není třeba zaplatit pokutu. **Plod nemá lidská práva**“ (Neumann, 1999, s. 734).

Až první křesťanští ideologové se snažili opatrně objasnit pravou povahu plodu. Poté začaly vznikat zákony proti vyhánění plodu (r. 1507). Prohlásili, že plod je živý od prvního dne těhotenství, takže jeho „vyhánění“ je považováno za zločin. Svoboda mateřství byla zrušena, což mělo v praxi za důsledek, že ženy byly vydány napospas fušerům a vyděračům (Doležal, 2001, s. 33).

2.3.2 Vypuzení lůžka ve středověku

Ve 13. století se k usnadnění odchodu lůžka doporučoval česnek vařený ve víně, jímž se potíralo břicho nebo parní koupel ze slepičího peří. Jako vnitřní prostředky se podával prášek z bodláku rozpuštěný v dešťové vodě, skořice, jablečnick, achátový prášek apod. Aby byl odchod lůžka podporován, musela si rodička foukat do ruky, nebo jí bába strčila prst do krku, aby zvracela. Někdy pomáhalo sníst syrové vejce a vdechovat výpary z čertova lejna. Pokud nebyly tyto prostředky k odstranění lůžka účinné, nic se nedělo, přetrvával totiž názor, že za pár dní se lůžko rozpustí a vyteče jako mastná voda. Velmi rozšířený byl názor, že lůžko, které ženu opouští, ale stále ještě nevyšlo, může samovolně zalézt nazpět a vstoupit do děložní dutiny. To nejspíš souviselo se starou představou, že děloha je živý tvor nezávislý na ženě. Proto raději po oddělení pupeční šňůry připevňovali lůžkový konec za ženino stehno, aby placenta nemohla uniknout (Neumann, 1999, s. 752).

2.3.3 Středověká nedělka

I křesťanská církev zavedla tzv. úvod, který přebíral význam z primitivních očišťovacích ceremoniálů, které zahánějí zlé duchy. Nedělka, která vyšla z domu před úvodem propadla d'áblům a živelným duchům. Úvod se většinou konal v neděli a byl pravidelně zakončován hostinou a pitkou. Pověry a církevně náboženské příležitosti (úvod, křest) byly u středověkého lidu provázeny zvýšenou chutí k jídlu, pití a pohlavní nevázanosti.

2.3.4 Porodní pomoc ve středověku

Babictví bylo přenecháno zcela nevzdělaným ženám, které nejraději používaly zaklínací formulky pověřivé prostředky, protože za příčinu porodních nesnází pokládali vliv d'ábla, čarodějnic a magických kouzel (Neumann, 1999, s. 741).

Také po celý středověk zůstává poskytování pomoci při porodu výlučnou záležitostí žen. Způsob jejich působení při porodu se ve srovnání se starověkem příliš nezměnil, stále přetrvávají prvky rituální a náboženské. Starověké bohyně nahradily patronky rodiček - **světice**. Svě místo rituálních prostředků zaujaly amulety, ostatky svatých, posvěcené pásy a modlitby. Povolání často vykonávaly ženy zcela negramotné, nevzdělané, plné pověr, předsudků a suverenity. Úroveň porodnictví byla podle tehdejší literatury velmi nízká.

Knihy pro potřeby vzdělávání porodních bab psali lékaři, kteří většinou porod nikdy neviděli, vesměs s vyčtenými teoretickými znalostmi, ale bez zkušeností. Teprve později je sepisují chirurgové znalí praxe. Využívány byly stále přepracovávané spisy školy hippokratovské, zejména práce Sorana z Efesu.

Některé z pomocnic při porodech dosáhly velkých zkušeností a rozsáhlých vědomostí, které uložily do ještě dnes uznávaných spisů. Přesto však má lidstvo řadu důkazů o uznávání profese porodní báby a také o vlastním boji porodních babiček o společné uznání například prostřednictvím vzdělávání a publikování výsledků.

Porody v této době vedla porodní bába, chirurgové k porodům přicházeli až v nejkritičtějších chvílích, voláni porodními bábami. Jejich činnost se omezovala na výkony směřující k ukončení porodu, vesměs prováděli zmenšující operace.

Ve středověkých knihách pro porodní báby je doporučováno těhotným ženám, aby žily vesele a bujně (Neumann, 1999, s. 739).

Středověká medicína upouštěla od pozorování pacientů, od rozvíjení zkušeností a vytvořila **dogmata**. Poznatky antické vědy upadaly v zapomnění.

Nelze v těchto kapitolách vyličit všechny středověké pověry, lidové praktiky, lékařské omyly i pokroky vztahující se k mateřství a porodu. Víme, že se v jádru nelišily od představ a praktik ve starověku. V lidech a často i vzdělaných, přetrvávalo mnoho pověřčivých názorů z přírodní doby.

3 RITUÁLY V TĚHOTENSTVÍ A PŘI PORODU V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE

3.1 Rituály spjaté s narozením dítěte

Z chronologického hlediska lze rozdělit rituály spjaté s narozením dítěte, do tří základních etap: těhotenství, porod a šestinedělí. Každá z nich představuje výjimečný časový úsek, ve kterém byly nejen žena a dítě, ale celé společenství vystaveno intenzivnímu působení zlých sil (Navrátilová, 2004, s. 21).

V průběhu dlouhého období vývoje lidstva se zásadně neměnily hrozby a nebezpečí, které provázely příchod dítěte na svět. Představy o tajemných démonech a zlých silách, které měly ohrožovat ženy v těhotenství, během porodu a v šestinedělí většinou pramenily z jejich bezmoci a nevědomosti.

V České lidové kultuře existuje velké množství pramenů, které dokazují úsilí, jak zvládnout strach a obavy ze všech hrozeb a nejistot iracionálními, magickými prostředky. Ve středověku je měly nahradit křesťanské prostředky a symboly. Démony a tzv. nečisté síly církev zaměnila za představu o ďáblu jako zlém protikladu Boha, a tím si zdůvodnila používání vlastních prostředků k jeho zapuzení. Tyto představy spolu s magickými účinky přežívaly dlouho až do novověku. Prameny dokazují, že to byl dlouhodobý proces. Vše kolem zrození zahrnovalo pověřivé představy, různé obřady, obyčeje, příkazy a zákazy, které předurčovaly chování matky od těhotenství až po ukončení šestinedělí. Některé starší obřady změnily svou formu, jiné obsah, mnohé byly pozměněny a zapomenuty. Provázanost všech těchto obyčejů vytvářely z narození událost, „ozvláštněnou“ tajemstvím a osudovostí zrození, ale i spoluodpovědností matky, rodiny, sousedů a celé obce za jeho zdárný průběh (Navrátilová, 2004, s. 21- 22).

3.2 Raději hřích než světskou pravdu - vyhánění plodu

K nejpřísnějším a všeobecně uplatňovaným opatřením patřily sankce za potrat nebo jen pokusy o něj a za zabití novorozence. Tyto činy byly v minulosti zcela tabuizovány, přestože se vyskytovaly, kam až lidská paměť sahá. V postoji ke všem způsobům (včetně antikoncepčních praktik) omezujícím porodnost, jako ke smrtelnému hříchu sehrála zásadní úlohu křesťanská církev, která byla ve věcech manželství a plazení dětí

rozhodující autoritou. Církevní právo postavilo ochranu před početím do stejné roviny jako úmyslné zabití odporující biblickému „*nezabiješ*“ (Navrátilová, 2004, s. 32). Přísná opatření proti potratovosti trvala ještě na konci 18. století a vztahovala se i na porodní báby (anděličkářky). Jakýkoliv způsob **antikoncepce** byl pokládán za **trestný čin** ve spojení s obviněním z čarodějnictví, stejně tak potraty, usmrcování novorozeňat při porodu, ovlivnění možnosti otěhotnění pomocí kouzel a další provinění (Navrátilová, 2004, s. 22).

I v české lidové kultuře se setkáváme s různými způsoby, jak omezit nebo podpořit rození dětí. Znalost prostředků, kterými ženy vyvolávaly potrat, se mezi lidem předávala z generace na generaci a to především ústně. Svědectví o potratech pomocí nápojů a bylin, vyvolávajících krvácení, které prováděly samy ženy nebo porodní báby, poskytují knihy útrpného práva, nazývané také krevní, smolné neboli černé knihy svědomí či ortelů.

“Která by mladice ze sebe zárodka vyhnati chtěla, daj jí píti bílého zvonečku, svařeného v pivě nebo víně” (Navrátilová, 2004, s. 32).

Ve starých pramenech se uvádějí i další způsoby pokusů o potrat. Např. zvedání těžkých břemen, napařování v horké vodě, tlačení na břicho, skákání z výšky. Jde o praktiky, běžně provozované v lidovém prostředí ještě donedávna. Ženy užívaly odvar z vína se skořicí, kořen pivoňky, odvar z hluchých kopřiv a barvínku, pepř máčený v kořalce, odvar z konvalinky nebo slézové růže.

„ Která s láskú čekala diťa, ta se opatrovala, která nechtěla mět děcko, páclasebú (udeřila sebou), brala těžké noše (nůše), skákla třebas s patra ve stodole a třeba si pochromila nohu, a děcku nebylo nic“ (Navrátilová, 2004, s.).

Pokusů o potrat a zatajování těhotenství se dopouštěly převážně mladé dívky, sloužící jako děvečky u sedláků nebo služky ve městě. Svůj stav většinou utajovali do poslední chvíle, a to především ze strachu z krutého potrestání a společenského opovržení. Tresty za vyhnání plodu a zejména za usmrcení novorozeněte byly nemilosrdné a měly být odstrašující pro napomáhání k těmto činům. K nejkrutějším trestům patřilo probití kulem a zahrabání zaživa, mírnější bylo vypálení cejchu, pardus (výprask) nebo vyhnání za hranice panství.

„Když jsem to děťátko měla, naklekla jsem mu na krček, navedl mne na to čert“ (Navrátilová, 2004, s. 56).

Podobné tresty se uvádějí v pramenech ještě na počátku 18. století. Tento postoj se promítl do písní a pověstí, v nichž tyto ženy ani po smrti nenacházely pokoj, zjevovaly se na místech, kde vykonaly svůj čin a strašily. Většinou bylo skutečností, že úmyslné potraty a zabití dítěte byly činy zoufalství a bezvýchodnosti. Pro naprostou většinu žen se mateřství stalo symbolem přirozeného naplnění jejich života a manželského svazku, jak vyjadřuje staré české přísloví: „*Manželství bez dětí, den bez sluníčka*“ (Navrátilová, 2004, s. 34).

3.3 Rituály v průběhu těhotenství v české lidové kultuře

3.3.1 Těhotenství - čas očekávání

Těhotná žena byla vnímána jako někdo, kdo se ocitl v trvalém ohrožení. Těhotenství bylo opředeno množstvím pověr a předsudků. Základem však zůstal požadavek na udržení plodu a jeho řádný vývoj v matčině těle. Šlo vlastně o imaginární „nečistotu“. Předpokládalo se, že těhotná je po celou dobu vystavena působení tajemných, nepříznivých a zlých sil. Její postavení bylo uznávané a vážené, ale zároveň vymezeno situovaností a danou kulturní tradicí (Navrátilová, 2004, s. 35).

I v Českém prostředí můžeme oprávněně předpokládat ucelený systém tabuizace ženy v těhotenství a zejména pak v šestinedělí, tato svědectví máme zachována v různých symbolech i obřadních úkonech. Setkáváme se s pozůstatky představ, podle kterých těhotná žena přitahuje zlé síly. Ochranou před působením těchto sil mělo být dodržování daných rituálů.

Rozšířeným názorem bylo, že těhotná nesmí sednout na vůz s koňmi, neboť ti se pak splaší a ženě ublíží. Nepokládalo se zkrátka za vhodné, aby se žena v tomto stavu bez vážných příčin (práce na poli apod.) zdržovala mimo domácí prostor. Stav těhotné ženy nebyl v lidové mluvě nikdy označován přímo, ale obcházel se různými, často poetickými výrazy jako např. bude chovat, nosí dítě pod srdcem, chodí s outěžkem, je v okolnostech, je v požehnaném stavu. Některé z nich měly krajevou a místní působnost: **chodí s velkým nebo hrubým životem** (na Valašsku), **je nacpaná, naditá** (na Slovácku), **je naplněná duchem svatým** (na Olomoucku), **má podlitý buben** (na Ostravsku), **je zbochnutá, našpuntovaná** (na Brněnsku). Také situaci, kdy muž přivedl ženu do jiného stavu, označovala lidová mluva nepřiliš jemně, např. naštěkal ji do boudy, oklátíl ji (Přerov)

uklouzly mu nohy, nasolil jí bůček (Praha), štípnul jí čáp do nohy nebo vydělal si na kolébku (Navrátilová, 2004, s. 36).

Po celé období svého těhotenství byla žena nucena respektovat mnoho zákazů a příkazů, kdy cílem bylo zajistit především úspěšný porod zdravého dítěte. Věřilo se, že každé příznivé i nepříznivé okolnosti kolem těhotné se přenášejí z matky na dítě. Těhotná se měla vyvarovat všech nepěkných dojmů, přílišné lítosti a pláče, starostí a hněvu, strachu nebo nelibých pachů. Předpokládalo se, že tvarové, barevné, čichové a chuťové vjemy ovlivňují vzhled a vlastnosti dítěte. Nejčastěji šlo o tzv. **uhranutí pohledem** cizího člověk nebo o shlédnutí a uleknutí matky, při spatření ošklivé nebo nebezpečné věci (chlupatého tvora, tělesně postiženého člověka, ohně, blesku apod.).

Zrzavé vlasy a červené skvrny na těle (pihy) jsou důsledkem toho, že se matka v těhotenství podívala na oheň nebo na čerstvou krev. Ze strachu před uřknutím nebo shlédnutím se těhotným zakazovalo navštěvovat poutě, jarmarky a podobná veřejná místa. Pověry o shlédnutí patřily k nejrozšířenějším. Věřilo se, že spatření zajíce mělo zapříčinit u novorozence „zaječí pysk“, pohled na ropuchu „žabí kůži“ na hlavě a pohled na zabitého jelena „chlupatou ruku“ apod. Těhotné, která byla u líhnutí prasátek, se mělo narodit dítě se sviňským rypákem. V případech, kdy se nastávající matka nevyhnula takovým situacím a pohledům, nebo se něčeho nečekaně lekla, měla rychle vložit prsty pravé ruky za pás sukně (Navrátilová, 2004, s. 37).

Z těchto nařízení a zákazů, doporučovaných těhotným ženám, je zřejmá víra v naprosté propojení člověka s prostředím a přesvědčení o zpětné vazbě činů a důsledků, které vyvolávají. Na Horácku bylo těhotné zakázáno umývat někomu nohy nebo cítit boty, aby dítěti nepáchlo z úst, nosit chleba v zástěře, aby dítě netrpělo průjmy. Některé zákazy byly obecně rozšířené např. věšení prádla (dítě by rostlo vysoko do nebe), návštěva mrtvého a hřbitova (dítě by bylo bledé, slabé a brzo by umřelo). Těžký porod mělo způsobit kopnutí psa nebo kočky. Dítě mělo omotanou šňůru kolem krčku, pokud těhotná podlézala šňůru na prádlo. Když nosila na břicho horké hrnce, hrozilo jí přirostlé lůžko (placenta) a jediný způsob, jak tomu zabránit, bylo vytírání podlahy.

Budoucí matka se také musela omezovat v jídle a pití, aby předešla fyzickým a psychickým anomáliím dítěte. Nesměla jíst tvarůžky, ryby a v den sv. Jana Křtitele jahody, aby dítě nebylo mlsné. Na Valašsku nejedly těhotné ženy chléb, aby dítěti

nenarostla velká hlava, nevečeřely, aby nebylo příliš velké, a popíjely kořalku, aby bylo pěkné a bílé (Navrátilová, 2004, s. 39).

Těhotným ženám se doporučovala rozumná fyzická zátěž, která byla často nezbytná pro chod domácnosti. „**Žena, než začne rodit, má obílit světnici, upéci chléb a vyprat**“ (Navrátilová, 2004, s. 47).

Těhotné si na dodržování těchto rituálů dávaly velmi záležet, jelikož to byly právě ony, které měly plnou odpovědnost za život a zdraví dítěte a byly to ony, které nesly vinu za narození postiženého nebo mrtvého dítěte.

3.3.2 Přiletí čáp nebo vrána?

Navrátilová říká: „**Sexualita** patřila v lidové tradici k nejzastřenějším tématům zrození. Na dotazy dětí, jak přicházejí na svět, se nejčastěji odpovídalo, že je přináší **čáp** nebo **vrána**“ (Navrátilová 2004, s. 41).

Také se dětem říkalo, že je babka loví na potoce, v rybníku či ve studánce (na východní Moravě). Někde je přinášela velká voda, kde je babka chytala hráběmi (na Valašsku) nebo sítěmi (v Čechách). Děti přivolávaly čápa tím, že potají kladly za okno mák a cukr, a vránu lákali na zrní.

Někde dětem říkaly, že děťátko dostali od andělíčka a v pozdější době, že je maminka koupí nebo vybere v porodnici (Navrátilová, 2004, s. 41).

Před menšími dětmi rodiče obvykle příchod sourozence do poslední chvíle tajili. Např. na Vizovicku bývalo zvykem, že muž své těhotné ženě koupil nový, široký fěrtoch, aby především děti nezpозorovaly jiný stav jejich matky. Někteří muži přestávali šest až osm týdnů před porodem ve světnici kouřit a fajfku pověsili na okno, kde visela až do konce šestinedělí.

Tak jako slovu „těhotenství“ tak i výrazu „porod“ se dospělí raději vyhýbali. Na Brněnsku se říkalo, že se do domu dobývá vrána. Když žena rodila, musely děti z domu nebo alespoň ze světnice, aby jim vrána nevyklovala oči. Narození dítěte se obvykle označovalo rčením, že do domu přiletěl čáp, (vrána), čáp rozbil okno, čáp u nich zaklepal, čáp jim létá okolo chalupy. Bezdětnost vysvětlovali úslovím, čáp u nich nezaklepal.

Symbol čápa se v lidové mluvě užíval také pro označení použití ochranných prostředků při styku, např. výrokem: my si čápa zajistili, my strach z čápa nemáme, zavázali jsme mu křídla apod.

Odjakživa byla v rodinách větší radost, když se narodil hoch než děvče. Rodiče byli velmi pyšní a otec se chlubil, že se na to obul. Jiní říkali, že císař Pán má o jednoho vojáka více. Když přišlo děvče, utěšovali se, že přišla matce pomocnice nebo chůva pro mladší sourozence.

„Napřest mosí byt chůva (kolébačka) a teprú vojna tuhá“ (Navrátilová, 2004, s. 43).

Nejslavněji se vítal prvorozený syn, dědic jména - mýtus o jeho nadřazenosti přetrvával hluboko do 20. století. U děvčat bylo už slávy méně. Narození děvčátka mělo nelehkou ekonomickou souvislost – s každou dcerou vyvstala závažná otázka věna. Také v měšťanském prostředí byl chlapec vítán slavněji než děvče a v 16. století se jeho narození a křtění vytrubovalo z městské věže.

Lidé se snažili pohlaví dítěte předem uhádnout, popřípadě i ovlivnit. Pozorovali, jaké změny se dějí s obličejem a tělem těhotné ženy. Přepadlá tvář a žluté skvrny zvěstovaly děvče, věřilo se, že pobírá krásu matce. Tyto pověry přetrvávají dodnes. Jinde věřili, že když v těhotenství bolí ženu zuby, bude to děvče, a když pálí žába, bude mít syna. Když žena snědla srostlé ovoce (např. švestky) bude mít dvojčata. Na pohlaví dítěte se pamatovalo již při svatebním obřadu. Dal-li se nevěstě tajně do nových střevíců nebo do postele jetelový pětílístek, měla mít jako prvního chlapce. Kladivo pod manželskou postelí - chlapec. Svazek konopí pod prostěradlem, hřeben pod postelí – dívka. Důležité byly také měsíční fáze - dodnes se věří, že děvče má být počato začátkem měsíce a hoch na jeho konci. K plození dětí jsou příznivější sudé měsíce (Navrátilová, 2004, s. 44).

3.4 Rituály při porodu v české lidové kultuře

3.4.1 Porod – těžká hodinka

O ženě, která slehla se říkalo, že přišla **do koutu, do polohu, do nedělí**. Starším výrazem bylo, že se žena chystá do postele, rozvalila se nebo že se v domě svalil komín (na Plzeňsku), kamna se rozbourala (na Šumavě), bourat kachle, rozbořit se (Praha). Také se říkalo, že na ženu přišla těžká hodinka, na Moravě oznamovali, že šla do Říma.

Přenášení plodu a příliš dlouhý porod ohrožovaly matku i dítě, a tak k jeho uspišení a usnadnění používaly nejrůznější prostředky. Porodní babičky využívaly několik tradicemi ověřených praktik (napařování, podkuřování, teplá koupel, pití odvarů z bylin, natřásání rodičky apod.). Často byly používány rituály, které nebyly pro ženu a dítě zcela vhodným prostředkem (pití většího množství kořalky, čichání k smrdutým věcem např. k páleným vlasům). Jako prevence před dlouhým porodem mělo působit rozvazování všech uzlů na šatech rodičky a v domácnosti, rozplétání vlasů, otevírání okenic, zámků a dveří. Tento zvyk je stále oblíbený u některých kultur 21. století.

Navrátilová uvádí: „Církevní spisy svědčí o snaze vymýtit tyto obyčeje nebo jim alespoň vtisknout křesťanský význam, což se v některých případech podařilo a ty pak přežívaly v dalších staletích“ (Navrátilová, 2004, s. 45). Jako ochrana před zlými silami působily porodní opasky. Jednalo se o talismany, amulety a symboly různé podoby, které byly pomocí pásků či stužek přivazovány k tělu rodící ženy.

Uplatnění pásků a úvazů v porodnictví dokládají záznamy staročeských lékařských rukopisů.

„ Péro supové když bude uvazováno k levej noze tej ženě, kteráž jest s těžkým životem, lehce dítě porodí, ale jakž by dítě rychlo vyšlo, ihned to péro odviež, at' ženě střeva nevylezú.“ (Navrátilová, 2004, s. 46).

Na Vsetínsku si při obzvlášť těžkém porodu vyžádali od kněze štolu a tou rodičku opásali. Rozšířeným zvykem bylo zavěšování svatých obrázků nad lože rodiček, zejména obrazu Panny Marie, která byla považována u křesťanů za ochránkyni všech rodiček. Víru v magickou moc slova dosvědčuje kladení modlitebních knížek pod polštář. **Oblíbená byla kniha 7 zámků pro šťastný porod a proti posedlosti d'áblem** (Navrátilová, 2004, s. 47).

Navrátilová uvádí: „Podle svědectví porodních babiček dávali tuto modlitbu rodičkám pod hlavu ještě na konci 19. století. Křesťanské modlitby se při porodu přidávaly k zařikávání: babka udělala rodičce kříž na čelo, třikrát obešla postel a říkala: **Já bába po Bohu, co mohu, pomohu, co nemohu, ponechám Pánu Bohu**“ (Navrátilová, 2004, s. 47).

Příkladem propojení tradiční magie s křesťanstvím je víra, že žena bude mít lehký porod, když na Velký pátek přeskochí potok. Pro snadný porod rodiče dávali napít svččené vody, v níž rozmíchali utlučené vaječné skořápky (Navrátilová, 2004, s. 47)

K porodu se volala porodní bába a jen v nejnútnejších případech volali lékaře. Babička před porodem ženě uvařila mateřídoušku, koní nat', slunečko, patáčky, kozí bradu i kvačku (tuřín), žitné otruby - to vše se vylilo do škopku, žena se napařovala a potom si do něj sedla. Tyto přípravy se odehrávaly 3 dny až týden před porodem. Bolesti se netišily, ale naopak se měly podporovat, aby porod pokračoval.

„Dyž ty bolesti ochabovaly, mosely se zas búřit', a to sa dávaly skořicové kapky, ty byly od dochtora povolené“ (Navrátilová, 2004, s. 48).

Po narození dítěte bylo prvním úkonem babky podvázat pupeční šňůru. K vykoupání dítěte si sama přinesla necky, které teprve často musela omýt od těsta. Dítě se v neckách vykoupalo a zavinulo do hadru, většinou do tlusté chlapské konopné košile nebo sukně. Děvčátko se muselo vykoupat v míse, ze které se běžně jedlo, aby se líbilo, až vyroste. U chlapců se nedělalo nic, neboť se říkalo: **„chlapec je vzácný hned', dyžsa narodí, cérka, až má dvacet roků“** (Navrátilová, 2004, s. 49).

Matce byla podána kořalka z divokého kerblíku, byla očištěna, podložil se pod ní suchý měch (pytel) a nechala se v tichu ležet. Břicho se stáhlo šátkem nebo plachtou. Nesměla tři hodiny po porodu usnout, aby nevykrvácela. Pokud bylo dítě v pořádku, dalo se matce obtúlit' (políbit) a pokud byl otec doma, tak také jemu. Dítěti se dala cukrová voda a bylo uloženo vedle matky. Když se narodili dvojčata, strhl se obyčejně velký rámus. Dvojčata nebyla příliš často v české lidové kultuře vítána, důvodem bylo finanční zatížení rodiny. Zpočátku byla často rodiči odmítána, ale později s láskou přijata.

Bezprostředně po porodu se prováděly i další úkony, které většinou měly iracionální i nehygienický charakter. Porodní bába musela dítěti dýchnout do úst, aby brzy mluvilo. Pokud se novorozenec narodil se zubem, musela mu ho odstranit (vylomit dřívkem), aby se dítě nestalo múrou, pokud zoubky byly dva, tak aby se nestalo čarodějnicí (Navrátilová, 2004, s. 51).

3.4.2 Rituály při porodu placenty

Povinností porodní báby bylo prohlédnout pečlivě placentu, zda je celá. **Placentě** se říkalo lidově **postýlka**, na Valašsku ložisko, ložísko. K vypuzení placenty se používalo různých prostředků, někde radili ženě kašlat nebo foukat do láhve, nebo si jí muž posadil na kolena a natřásal ji. Pokud ani to nepomohlo, uvařil se odvar slézu, pila se teplá kořalka nebo černobýl vařený v červeném víně.

Placenta od prvorodičky byla již ve starověku považována za léčivý prostředek proti bradavicím a lupénce. Práškem z lůžka léčili lišej, psotník (tetanické křeče), padoucnici (epilepsie) a tanec sv. Víta. Placentou se potírali znaménka na kůži novorozence, aby zbělela a ženy ji zase používaly jako zkrášlující prostředek. Placenta se zakopávala na zahradu pod stromy, aby dobře rodily. Nebo se zabalila do bílé pleny a spálila, což mělo chránit dům před neštěstím. Od lůžka se musela oddělit pupeční šňůra. Navrátilová říká: „Tento akt se ve starších dobách prováděl obřadním způsobem, neboť symbolizoval přerušování posledního kontaktu dítěte s matčíným tělem a jeho vstup do nového života“ (Navrátilová, 2004, s. 50).

Také v české lidové kultuře se věřilo, že pupeční šňůra chrání před uřknutím, a že člověka, který jí nosí stále při sobě, učiní bohatým a chytrým. **Pupeční šňůra** měla léčivé účinky a přinášela štěstí. Jinde matka uschovávala pupíček děvčeti do vdavek a při svatbě jej hodila nepozorovaně ženichovi do kapsy. Mělo to zaručit jejich štěstí v manželství. Hochův pupíček se schoval někde na hřbitově, aby se chlapec dobře učil. U dvojčat se pupek spaloval, aby děti zůstaly navždy při sobě.

3.4.3 Osud zrození – zlatá nit

„Zázrak nového života otvíral pohled na vše osudové a mimořádné, a proto byly čas a okolnosti, provázející narození, zvláště důležité pro budoucí život dítěte“ (Navrátilová, 2004, s. 51).

V českých zemích byly vládkyněmi nad osudem narozeného dítěte **sudičky** (Sudice, Rodičky, Věštice). I přesto, že v polovině 15. století pohanská víra vymizela, stále se věřilo v domácí skřítky a demony, kteří dopředu určovali nezaměnitelný lidský osud. Sudičky se zjevovaly obvykle o půlnoci v den narození dítěte. Výroky sudiček se vztahovaly na tři základní okruhy života: *na počet let* (jak dlouho bude dítě žít), *jaký bude jeho stav* (chudé,

bohaté) a jakou smrtí sejde ze světa. V Čechách se věřilo, že sudička splétá člověku zlatou šňůrkou osud, a když život skončí, tak nejstarší sudička zlatou nit zpřetrhne.

Víra v nadosobní síly, která předem určovala běh lidského života, měla dávné mýtické kořeny (Navrátilová, 2004, s. 52 - 53).

3.5 Poporodní rituály

3.5.1 Rituály kolem novorozence

Rituálnost úkonů většinou posvěcovala porodní babka. Kladení dítěte pod stůl, mělo zajistit jeho dobré vlastnosti, aby bylo sebevědomé, mělo paměť, drželo se doma a netoulalo se.

Průpovídky porodní babky: pod stůl tě dávám, abys bylo lidem a Bohu milé, nebo kdo se povyšuje, bývá ponížen, na Valašku řekla třikrát múdry su!

Ze země jsme pošli, do ní se zase navrátíme! Budiž od ničeho k ničemu! Pán Bůh tě požehnej!

Po narození se dítě nesmělo měřit – byla by to míra na rakvičku. Někde novorozence pomazali medem, aby ho lidé měli rádi, na Valašsku ho balili do kožichu, aby mělo kudrnaté vlasy. Mlynářovo dítě dávali do necek, aby se neutopilo. Do uší vkládali oblázky, aby dítě nebylo hluché a dobře slyšelo. Někde mazali dítě máslem, aby nebylo nikdy na těle poraněno, a na hlavu sypali sůl, aby bylo moudré. Trochu soli se přidávalo i do první koupele. Sůl symbolizovala božskou moudrost a odvracela neštěstí a nezdar.

Zaopatřit dítě před uřknutím patřilo k povinnostem porodních babiček. Zde sehrávala hlavní roli červená barva, která v lidové tradici symbolizuje obnovu a ochranu života. Proto se dítěti ihned po porodu dávala na ručičku nebo kolem krčku červená mašle nebo korálky. Za povijan se dával růženec, aby dítě ochránilo před můrou a polednicí. Až do křtu se plínky nesměly sušit venku, protože jinak by byly vystaveny působení zlých sil.

Osud šlo předvídat také podle délky vlasů a nehtů dítěte. Dlouhé nehty musela matka do jednoho roku okusovat, protože střiháním by se dítěti krátil život. Ruce porostlé chloupky, znamenaly bohatství, dlouhé prsty - zloděje (Navrátilová, 2004, s. 56).

Pokud se dítě narodilo v plodové bláně, považovalo se za mimořádně šťastné. Plodové bláně (lidově oděničku, roušce, košilce, pláštíčku) se připisovala kouzelná moc. Lidé věřili, že dítě bude neobyčejně nadané, silné, šťastné a především nezranitelné.

Navrátilová píše: na druhou stranu však existovalo rčení: „v košilce se narodil, v provázku umře, tedy bude oběšen. Košilku prý mívaly děti narozené na Velký pátek“ (Navrátilová, 2004, s. 57).

Dítě narozené v pátek - půjde brzy nazpátek, když ho nechali pokřtít až v neděli, předurčení se zrušilo. Tyto předpovědní rituály byly spojovány s úkony, které měly rozpoznat povahu dítěte, popřípadě jeho budoucí povolání. Do blízkosti novorozence se kladly předměty (kniha, hadřík, obrázek, sekera, bič, hlína, růženec, karty, koláč., hoblík). To, po kterém dítě nejdřív sáhlo, nebo očkem pohlédlo, mělo určit jeho stav a povolání. Peníz znamenal bohatství, kniha - kněžský stav, hadřík - chudobu, hlína - dělníka atd.

Obyčej sázení stromu (většinou ovocného) v den narození dítěte, přetrvává dodnes. Růst stromu symbolizoval růst dítěte. Když neprosplival, chřadl, mělo dítě zemřít. Strom většinou sázel otec nebo děda. V určitých oblastech se sázela lípa nebo ořech pokud se narodil chlapec, pokud to bylo děvče, sázela se myrta (Navrátilová, 2004, s. 60).

3.5.2 Rituály v šestinedělí – do kouta nosíme

Kout ztělesňoval mimořádnou životní situaci rodičky a dítěte v prvním období po porodu. Šestinedělí vyjadřovalo čas plnohodnotného návratu ženy do rodinného a společenského života. Tuto izolaci šestinedělky vyplňovaly obřadní návštěvy příbuzných žen a sousedek. Přinášely různé naturálie i hotové pokrmy a toto „**nošení do kouta**“ je opravňovalo k tomu, aby matku po skončení šestinedělí doprovázely k církevnímu úvodu a účastnily se úvodové hostiny. Přinášení do kouta představovalo vydatnou materiální výpomoc celé rodině. V chudších rodinách se dobře najedli jen tehdy, když žena slehla. Původní význam tohoto obyčeje, začal od druhé poloviny 19. století ustupovat do pozadí. Etická a lidská hodnota návštěvy, spjaté s darováním, však zůstala a přenesla se až do současnosti, kdy

nabyla nové formy i obsahu. V mnoha místech, zvláště na venkově, patří dodnes k běžné tradici, že ženy z příbuzenstva, kamarádky, sousedky a také spolupracovnice navštěvují po návratu z porodnice matku s dítětem a obdarují je (Navrátilová, 2004, s. 124). Po dobu šestinedělí se do kouta posílalo dvakrát i vícekrát a přitom se pečlivě dodržoval tradiční model (skladba a složení pokrmů, způsob nošení). Návštěva, která byla uskutečněna později než v šestinedělí, už nebyla považována za projev pozornosti a rituální podpory. Jídlo se nosilo ve zvláštních nádobách, kterým se říkalo koutní hrnce „**koutňáky**“ a bylo zabaleno v koutní plachtě. Příklad pokrmů, které byly přinášeny nedělkám:

1. Polévka z masa nebo slepice s nudlemi nebo rýží. **2.** Dobrá káva ze smetany a k ní bábovka a drobnější pečivo. **3.** Na velkém plechu pečený rozsáhlý věnec a k němu láhev rosolky. Bohatším nedělkám posílaly láhev vína a místo věnce dobrý dort od cukráře. V přinášených pokrmech byly samozřejmě určité regionální a místní odlišnosti, ale společným znakem byla vždy vydatná polévka.

Některým druhům jídla byla připisována určitá symbolika, např. nudlím – čím byly delší, tím byla větší naděje, že se dítě dožije vysokého věku. Pivní polévka byla posílána s úmyslem, aby nedělka měla dostatek mléka. Někde přinášely slepici i s nohama, aby pak dítě dobře běhalo. Jinde se návštěvy konaly za šera, aby dítě bylo šťastné a talíř, na kterém se jídlo přineslo, se nesměl mýt, aby se štěstí nesmylo. Každá žena, která přinesla do kouta, musela požehnat dítěti a pít na jeho zdraví víno nebo rosolku. Nedělkám se vždy podalo nějakého uctění (Navrátilová, 2004, s. 126).

Základním motivem celého obyčeje nošení do kouta, byl především projev příbuzenské nebo sousedské pozornosti šestinedělce a to podle vžitých norem, jinak by mohlo dojít k nedorozumění. Ukončení izolačního období šestinedělky, bylo potřeba potvrdit rituálním aktem. Toto ukončení má jistou spojitost s očistou, kde hrála významnou úlohu magie vody a ohně. Prameny dokazují, že tato očista byla prováděna ještě před přijetím křesťanství. Poléváním vodou a vykuřováním, se očišťovala nejen rodička, ale i celý dům.

U východních Slovanů probíhalo očišťování ve formě obřadního umývání rukou. Rodička a porodní bába si vzájemně polévaly ruce říční vodou. Babka říkala: „očišťuji tvoji duši od hříchu tvého“ a nedělka říkala: „očišťuji ruce tvoje od mé nečistoty“ (Navrátilová, 2004, s. 129).

Křesťanská církev si vytvořila vlastní obřad - úvod v kostele. Úvod byl zaměřen na duchovní očistu a iniciaci šestinedělky, protože znamenal odpuštění, poděkování, požehnání. K úvodu nešla šestinedělka nikdy sama, doprovázely jí porodní babička, kmotra a ostatní ženy. Úvod symbolizoval její přijetí do společenství žen - matek a doprovodem se jí prokazovala pocta. Dítě bylo k úvodu vystrojeno jako ke křtu, matka si vzala šaty, které dostala darem od kmoter, nebo šaty svatební. Cestou z kostela ženy zdravily matku slovy: *pěkně vítám z Říma*, podávaly jí ruku a děťátko žehnaly křížem. Po návratu z kostela následovala hostina „úvotky“ vyhrazená především pro ženy, která se skladbou jídel vyrovnala svatbě a někdy vedla až k zadlužení rodiny.

Od nejstarších dob a i přes rozdílnost kultur se stala očista rodiček pevnou součástí poporodního obřadního cyklu (Navrátilová, 2004, s. 133-140).

3.5.3 Přijímací ceremoniály

Přijímací ceremoniály byly závaznými náboženskými a právními akty. U Slovanů patřilo k nejběžnějším obyčejům položení dítěte na zem a jeho následné vyzdvižení otcem, který ho uznal za vlastní. Praktiky jako pokládání dětí na práh domu, na zem, k ohništi nebo pod stůl, symbolizovali přijímání dítěte do rodiny a domu. K přijímacím rituálům, které vytvářely pouto mezi rodinou a dítětem, patřila první koupel, která představovala magickou očistu novorozence a jeho ochranu. Pak následovaly další rituály, obdarovávání dítěte, návštěvy šestinedělky a společné hodování. Značný důraz byl připisován prvním slovům, kterým obřadním způsobem většinou porodní babička k dítěti promlouvala (Navrátilová, 2004, s. 72-73). Příloha P1

3.5.4 Křest – odnesli jsme pohana, přinášíme křesťana

Křest byl specifickým způsobem přijetí narozeného dítěte do společenství a potvrzoval sounáležitost s církví a k uznaným duchovním hodnotám. Vymezoval narozenému človíčku vlastní prostor rodného domu a domovské obce. Pokřtění nemělo jen náboženský smysl. V průběhu kulturních dějin lidstva lze sledovat různé formy očišťování a to pomocí vody, vína, oleje, medu a krví posvátných zvířat.

Křest provádí očistu novorozence od prvotního (dědičného) hříchu a je udělením Boží milosti.

„Nepokřtžené dítě nemělo ve svém životě Boží (církvní) ochranu a po své smrti odpočinek v posvěcené půdě“ (Navrátilová, 2004, s. 74).

Nepokřtění novorozenci byli pohřbíváni za zdi hřbitova bez přítomnosti kněze. Se křtem se spěchalo, většinou se prováděl druhý den po narození, někdy dokonce v den porodu.

Církev dbala i na speciální křtění ještě nenarozených dětí v porodních cestách. Prováděly ho porodní báby. V nouzi stačilo polít vyhřezlý pupečník svěcenou vodou. Křest nesměl být prováděn bezdůvodně. Porodní báby byly farářem varovány před používáním zaříkáadel, magických amuletů, pověrami, věštěním z placenty apod. Tradovalo se, že k magii jsou zneužívání mrtví novorozenci, mléko a krev šestinedělek. Existovaly antirituální amulety proti čarodějnictví – svěcené svíčky, svěcená sůl a voda (Doležal, 2001, s. 32-33).

Rituálu udělování jména byl připisován velký význam a církev ho spojila s pokřtěním. Zvyk pojmenovat dítě podle jednoho z předků, je rozšířen po celém světě. Pojmenování se nebralo na lehkou váhu, neboť se věřilo, že ovlivňuje osud dítěte. Jestliže dítě chřadlo, nebo zemřelo, připisovali to špatně vybranému jménu. Navrátilová uvádí: „Často se při výběru jméno přihlíželo ke dnu narození, říkalo se, že jméno si dítě přineslo“ (Navrátilová, 2004, s. 78).

Křest představoval přelomovou chvíli v životě dítěte, kterou bylo potřeba zvýraznit zvláštním oblečením. Každá nová životní situace vyžadovala nový oděv. Křtící obleček tvořily košilka, kabátek, čepička (tzv. karkule) peřinka a pokrývka. Předával z generace na generaci a postupně se v něm křtily všechny děti v rodině. Děti, nesené ke křtu byly zavinovány do povijanu červené barvy, který měl ochranný význam. Do kostela kráčeli v čele průvodu nejprve muži, za nimi ženy s dítětem, které nesla kmotra nebo porodní babka. Dítě od matky přebírala se slovy pohánka odnesem, křest'anka přinesem (Navrátilová, 2004, s. 83-84).

Chléb byl velmi starým magickým prostředkem s **ochrannou funkcí**, a proto ho kmotři při křtu brali sebou do kostela s odůvodnění, aby dítě nebylo nikdy chudé, lakomé, a aby mělo vždycky všeho dostatek. Povaha a osud dítěte se hádal ze směru plamene nebo kouře hořící svíce. Když svíce zhasly, mělo být dítě nevěrné v manželství, nebo nevyrostlo, nebo brzy zemřelo. Děvčata se křtila brzy z rána, aby se brzy vdala. Pokud

se kněz při křtu zmýlil, dítě pak celý život mluvilo ze spaní. Když dítě přijímalo svátost v tichosti, mělo být pokojné a dalo se dobře vychovat, pokud plakalo, stalo se světákem. Aby bylo dítě chytré, doporučovalo se při křtu dotknout se hlavičkou dítěte třikrát zdi. Při křtu dostávalo dítě do vínku dárek, který kmotři vkládali pod hlavičku nebo na prsa novorozence. Nejčastěji se darovaly peníze, zlatky, dukáty, tolary a u chudých dvacetníky. K penězům se přidával svatý obrázek patrona, jehož jméno dítě dostalo. Bohatší kmotři posílali peřinku, povijan, náušnice, řetízek, růženec. Dárek, který dítě dostalo do vínku, rodiče pečlivě uschovali, protože se mu připisovalo jakési kouzlo a požehnání. Kmotři měli vůči svým kmotřencům vyživovací povinnost v případě úmrtí rodičů a do doby zavedení matrik byli důležitými svědky legitimního narození dítěte (Navrátilová, 2004, s. 80-82).

3.5.5 Rituál první koupele

Rituál první koupele po křtu měl především **ochranný význam**. Nebyl jen hygienickým úkonem, byl především slavnostním obřadem. Tato slavnost se nazývala vínek, smívání vínku, nebo smývánky. Babka symbolicky smývala dítěti svaté křížmo (svěcený olej). U příležitosti první koupele se sezvaly všechny děti ze vsi na hostinu. Do vody se vkládalo vejce, jako symbol životodárné síly, které pak snědl otec. Vylévání vody z koupele na otcovy ruce, symbolizovalo upevnění vztahu mezi dítětem a otcem (Navrátilová, 2004, s. 102).

Přísady vkládané do první koupele, byly většinou tajemstvím a doménou porodních babiček. Hochům se do vody házelo železo (klíč) a sůl, mělo ji jim přinést rozum a sílu. Aby chlapec dobře hospodařil, musela se do koupele přidat žitná nebo rezná sláma. Jiné přísady měly spíše hygienický nebo léčivý význam (kmín, fenykl, heřmánek, mateřídouška, vejce, mléko, med apod.). Ochranný účinek byl připisován slině. Na jihovýchodní Moravě babka před koupelí třikrát plivla do vody, aby dítě ochránila před uřknutím. Voda přijímaná zemí byla v české lidové tradici považována za zdroj života, proto se kladl velký důraz na to, kam voda z první koupele byla vylita. Vodu po chlapci vylévali k jasanu, buku, javoru, smrku nebo jedli, aby byl tvrdý, zdravý, vysoký a otužilý. Vodu po děvčeti lili k jabloni, aby bylo milé, hezké, sladké a příjemné hochům. Vodu lili z kopce, aby odplavila všechny škodliviny (Navrátilová, 2004, s. 102-103).

3.6 Povolání porodních babiček v Čechách

Významnou součástí obřadního komplexu spjatého s narozením je institut bábictví. Bábictví, jako jedna z nejstarších ženských profesí prošla v průběhu historického vývoje velkou reformou. Porodní báby byly nositelkami a udržovatelkami tradičních obyčejů spjatých s narozením. Jejich povolání vyžadovalo nejen znalosti kolem vedení porodu, ale i znalosti všech rituálů, které měly matce zaručit bezpečí a dítěti šťastnou budoucnost. Podobně jako v celém světě se vyvíjelo bábictví i v Čechách (Navrátilová, 2004, s. 61).

Vránová uvádí: „V českých zemích je první zmínka o stavu porodních pomocnic z roku 1200“ (Vránová, 2007, s. 30). Bábictví či babení vykonávaly ženy z počátku bez základního školení, nazývaly se ženy položné, nebo báby pupkořezné, později babičky. Jejich manželovi se říkalo babák. Bábictví vykonávaly v takovém rozsahu, jak uznaly samy za vhodné. Jen někdy musely volat o pomoc lékaře. Většinou to byly chirurgové, felčáři, akušéři a lazebníci. V této době se doktoři medicíny porodnictvím vůbec nezabývali, protože tato profese nebyla důstojná jejich stavu. Tento stav trval až do 16. století.

Privádění dětí na svět bylo vždy prioritou žen, a to z důvodu nejen sociálních, ale i náboženských a pověřivých. Porod měl být skryt před zraky mužů (Navrátilová, 2004, s. 61)

Ženy pomáhající při porodu navazovaly ve své práci na mnohaleté praktické zkušenosti svých předchůdkyň, od kterých přebíraly ověřené praktiky a prostředky. K vedení porodu využívaly především znalostí přírodního léčení, ale i pověr a magických úkonů, které měly zaručit bezpečí a ochranu dítěte. Toto povolání bylo doménou zejména vdaných žen s dětmi, nebo často starých vdov, pro které to byl jistý druh obživy. Odměna za jejich práci však mnohdy nestačila a jejich životní podmínky byly velmi bídné. Představy o spojení porodních babiček s čarodějnictvím přežívaly až do osvícenských dob (Navrátilová, 2004, s. 63).

V Čechách a na Moravě vykonávaly dozor nad porodními bábami tzv. *přísežné pani*, což byly neškolené vážené měšťky. Bývalo zvykem, že porodní bába pracovala čtyři roky jako tovaryška pod vedením starší zkušené báby a teprve potom mohla pracovat samostatně. Báby měly v kostele vyhrazená čestná místa v prvních lavicích a vystupovaly

u soudů jako ověřovatelky panenství. Porodní bába kromě porodu samotného, radila ženám při neplodnosti, proti těhotenství a zjišťovala na příkaz vrchnosti, zda se žena nedopustila vyhnání plodu, což se krutě trestalo. S babickou činností existovaly tzv. **andělíčkářky**, zabývající se potratářstvím. Báby byly za tuto činnost trestané a měly povinnost tyto ženy hlásit (Doležal, 2001, s. 33), (Navrátilová, 2004, s. 64).

4 RITUÁLY PROMĚNY OTCE V TĚHOTENSTVÍ A U PORODU

4.1 Mužské šestinedělí – Couvade syndrom

Proč se muži dříve neúčastnili porodu svých dětí? Z hlediska historie nebyla v Evropě mužská přítomnost u porodu nikdy běžnou záležitostí, uvádí (Mlynářová a Tošner, 1995). Ještě před sto lety, kdy se většina dětí rodila doma, byli otcové přítomni porodu jen výjimečně. Tehdy přece všichni věděli, že rození dětí je výhradně „ženská záležitost“. Manžel měl snad jen jediný praktický úkol: Aby využil hodiny čekání, vařil vodu, a do porodu se téměř nikdy nezapojoval (Stackeová, Bohmová, [online],[cit. 2011-04-18]).

Porod byl čistě ženskou záležitostí, do které muž nevstupoval. V životě mužů bývalo důležité prokázat fyzickou sílu a odvahu, statečnost a agresivitu. Nebylo přípustné odkrývat vlastní zranitelnost. Role válečníka a lovce byla neslučitelná s emocemi (Geisel, 2004, s. 136).

Pokud už se nastávající otec porodu zúčastnil, nejčastěji to bývalo z důvodu, že nebylo možné sehnat pomoc zkušených žen. Až mnohem později byl u porodu akceptován jediný muž – lékař (Mlynářová, Tošner, 1995), (Stackeová, Bohmová,[online] [cit. 2011-04-18]).

Geisel uvádí: „Přeměna muže v otce byla v různých kulturách a tradicích doprovázena rituály, označovanými jako rites de passage (obřady přechodu) nebo couvade.“ **Také se používá výraz mužské šestinedělí** (Geisel,2004, s. 138). **Couvade** v doslovném překladu znamená – sedět na vejcích.

Obřad couvade odpovídá rituálu přijetí, kdy otec uzná a akceptuje novorozence jako své dítě a stvrzuje tím za něj zodpovědnost. Tyto zvyky měly mužům napomoci, aby se vžili do nové otcovské role. Některé domorodé kmeny mají dodnes ve zvyku, že muži imitují těhotenství, porod a šestinedělí.

„Konkrétní příklad kuvády můžeme spatřit například u šošonských mužů. Ti dodržují na znamení účasti s manželčíným a potomkovým stavem přísný půst, kdy mají dovoleno žít se pouze chlebem a vodou. K překonání manželčíných bolestí a k urychlení jejího „uzdravení“ přispívají šošonští muži zase několikakilometrovým během. Po narození dítěte přichází rituální praktika, která muži přikazuje ponořit se do studeného potoka, čímž

na sebe symbolicky přebírá roli dítěte, které je vykoupáno ve vodě teplé. Jelikož musí dítě i se svou matkou žít do doby, než u nich dojde k obnově rovnováhy a čistoty, v porodní chýši, trvá ještě několik týdnů, než muž svého potomka skutečně spatří“ (Cichá, Fleišmanová, 2007), (Stackeová, Bohmová, [online], [cit. 2011-04-18]).

Marek popisuje rituály, spadající pod kувádu, u brazilského kmene Boróro, kdy manžel prožívá porodní bolesti své ženy. Rodičky z tohoto kmene ihned po porodu přeplavou řeku a jdou do lesa sbírat jedlé kořeny. Na tváři mají přitom veselý a spokojený výraz. Jejich muži vypadají naopak velmi uboze, leží na lůžku, pláčou a nařikají. Všichni členové kmene se k muži, jehož žena právě porodila, seběhnou a snaží se ho bezúspěšně utišit. Nakonec prohlásí, že je tento muž těžce nemocen (Marek, 2002), (Stackeová, Bohmová, [online], [cit. 2011-04-18]).

Na území dnešního Španělska ženy odcházely porodit na odlehlé místo mimo domov a bezprostředně po porodu se vracely domů, kde se pustily znovu do práce. Nastávající otec mezitím ležel v posteli a sténal bolestí. Žena ho po svém návratu nakrmila a zahrnula péčí (Skočovský, 2004; Doležal, 2001), (Stackeová, Bohmová, [online], [cit. 2011-04-18]).

4.1.1 Přítomnost otců u porodu

Dnes již víme, že přítomnost mužů nemusí nutně odpovídat potřebám ženy a podporovat pozitivně porodní proces. Důvodem, proč v dnešní době začali být k porodům bráni především partneři rodiček a nikoli ženy z jejího blízkého okolí (např. matka či sestra), jsou sociální změny rolí muže a ženy a změny odehrávající se na úrovni rodiny. Dnešní rodina je založena na vztazích, které se tvoří mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi. Rodina definuje emoční podporu, kterou svým členům zaručuje (Singly, 1999), (Stackeová, Bohmová, [online], [cit. 2011-04-18]).

V současné společnosti se význam příbuzenstva zcela mění. Moderní rodina se vyznačuje větší nezávislostí na okruhu příbuzných (Singly, 1999). Dnes je otec dítěte pro matku víceméně jedinou důvěrně blízkou osobou, která ji může v průběhu těhotenství, a především při porodu podpořit (Odent, 2004). Profesionální statut manželů je zcela nezávislý na zvláštních vztazích k rodičům. Jedním z ukazatelů je např. změna ve způsobu udělování křestního jména dítěti. „Dříve se chlapci jmenovali podle mužů z otcovy strany a dívky podle žen z matčiny strany, tedy nikoli podle rodičů biologických,

ale podle rodičů duchovních (kmotra a kmotry). Dnes rodiče dávají dítěti křestní jméno zcela podle svého vlastního výběru, bez jakékoli snahy zdůraznit kontinuitu mezi generacemi“ (Stackeová, Bohmová, [online] [cit. 2011-04-18]).

Role muže v současné civilizované rodině i společnosti prošla dlouhodobým vývojem a dosáhla mnoha změn, tím se změnil i přístup mužů k těhotenství a porodu ženy.

I v našich moderních podmínkách prožívá 10 – 30% nastávajících tatínků nejrůznější změny v chování a to obvykle začátkem nebo koncem těhotenství (Stehlíková, [online], [cit. 2011-04-18]).

U jakých typů mužů se se syndromem setkáváme častěji?

Většinou jsou to muži, citlivější, více závislejší na partnerce a muži, kteří měli velmi úzký vztah s vlastní matkou. Mnozí odborníci uvádí, že jde o neuvědomělou žárlivost na partnerčino mateřství, žárlivost na ještě nenarozené dítě, které nebude pro muže novým členem rodiny, ale konkurentem a příčinou mužova odstrčení (Stehlíková, [online], [cit. 2011-04-18]).

U některých mužů se objevují dokonce i tělesné příznaky, jako nechutenství (nebo naopak touha po určitém druhu jídla), trávicí potíže, nevolnost a zvracení.

- bolesti hlavy a zubů
- pálení žáhy
- nervozita, přecitlivělost, stavy úzkosti, smutek, strach, rozčilení bez příčiny
- bušení srdce, zvýšené pocení
- pocity plynatosti, zácpa, častější nucení na močení
- zvýšené vypadávání vlasů
- otoky končetin, mravenčení v končetinách
- poruchy spánku, zvýšená únava

Jaké projevy „rituálního“ chování můžeme u partnera v období těhotenství pozorovat dnes?

- společné návštěvy lékaře-gynekologa
- přítomnost otce při vyšetření matky ultrazvukem
- účast na předporodních kurzech
- získávání informací z odborných knih či od již zkušených rodičů
- společná změna životosprávy, postupné odmítání zlovyků /např. kouření/
- společné chystání „hnízda“ (nakupování dětské výbavy, zařizování dětského koutku či pokoje, často jde o hledání vhodnějšího bydlení)
- zařazení dovolené muže na den porodu i na pár dnů po porodu
- odvoz ženy do porodnice

S jakými projevy se setkáváme u partnera v době porodu?

- muž je často prostředníkem mezi rodičkou a personálem
- utváří intimní atmosféru
- dohlíží na ženu ve vaně, ve sprše
- provádí masáže v křížové oblasti
- hlídá intervaly mezi kontrakcemi a délky jejich trvání
- pomáhá ženě společným prodýcháním kontrakcí
- při samotném porodu drží ženu za ruku a podpírá ji hlavu
- přestříhuje pupečník
- účastní se prvního ošetření dítěte
- pořizuje fotodokumentaci prvních minut a hodin života dítěte, informuje rodinu

(Stehlíková, [online], [cit. 2011-04-18]).

Na počátku 21. století o významu role otce v době těhotenství i vlastního porodu již nikdo nepochybuje. Většina žen si přítomnost svého muže při porodu přeje a některé si porod bez partnera dokonce ani neumí představit. Rituální zapojení otce i jeho fyzická přítomnost u porodu vyjadřuje určitou míru sounáležitosti a podpory. Tato přítomnost se často stává hodnotícím kritériem pro to, jakým je muž otcem. Ve své podstatě je účast otce na porodním sále, pouze vhodnou příležitostí k tomu, jak začít otcovskou úlohu teprve naplňovat.

Přítomnost otce u porodu je jednoznačně pozitivní tehdy, pokud se stane společným rozhodnutím obou partnerů a nejen přizpůsobením aktuálním společenským požadavkům (Stackeová, Bohmová, [online],[cit. 2011-04-18]).

5 MÝTY, POVĚRY A RITUÁLY DNEŠNÍ DOBY

Mýty o vlivu některých událostí v období těhotenství a při porodu provázely snad každou společnost a to v každém historickém období.

Z pohledu dnešních vědeckých poznatků se mohou zdát staré mýty a pověry tradované k těhotenství a porodu úsměvné, není možné opominout, že se v nich nachází i kus racionální pravdy, která koresponduje s moderními znalostmi medicíny a psychologie.

I v dnešní moderní a přetechizované době, se mnohé těhotné nechají ovlivnit spoustou pověr a mýtů, které přetrvávají z dědictví babiček.

Příklad:

- břicho roste dopředu a do špičata - určitě to bude kluk
- břicho rostoucí do široka - holka
- velká chuť na sladké - kluk jako buk
- přenášení po termínu porodu - holčička se strojí
- pálení žáhy značí - že děťátko bude mít hodně vlasů
- maminka je změněná v obličeji - holčička ji bere krásu

Mezi ženami koluje nepřeborné množství babských rad, z nichž každá slibuje úlevu, rychlejší průběh porodu, méně komplikací a menší bolest.

Pití čaje z maliníku, který má vyvolat děložní stahy. Masáž hráze, nechráněný pohlavní styk, horká koupel, masáž prsních bradavek, požívání lněných semínek, kořeněných a pálivých jídel, pití červeného vína, kávy a zázvorového čaje, sedací koupele, klystýr, půst, pití ricinového a pupalkového oleje, fyzická námaha, akupunktura, akupresura, aromaterapie, homeopatie, atd.

Pokud nemůže žena otěhotnět, musí obejmout těhotnou ženu, která ji „nakazí.“

Těhotná nesmí zvedat ruce nad hlavu, věšet prádlo ani záclony, jinak bude mít dítě pupeční šňůru omotanou kolem krku.

Nesmí tancovat, aby se děťátko nezamotalo do pupeční šňůry.

Měla by jíst za dva.

Pokud těhotnou honí mlsná, ale vytoužené jídlo si nedopřeje, bude mít miminko mateřské znaménko ve tvaru zapřené potraviny.

Aby byl porod rychlý, měla by jíst hodně ostrého jídla.

Kočky kradou dětem dech – tato pověra vychází z představy, že kočky mají rády mléko, tedy i mateřské a mohly by ho chtít pít z úst dítěte.

Nekupovat kočárek ani vybavičku před porodem, jinak to přinese dítěti smůlu.

Lepší je porodit v sedmém měsíci než osmém.

Šestinedělka nesmí vycházet z domu.

Škála rituálů, které ženy dodržovaly dříve, a které dodržují dnes je široká a velmi rozmanitá. I v dnešní moderní době se jejich význam neztratil a dodávají tak ženám v průběhu těhotenství a při porodu, pocit jistoty, bezpečí a tajemnosti.

DISKUZE

Rozhovor s porodní asistentkou Evou Pištěkovou

Rozhovor s porodní asistentkou, mojí kolegyní, Evou Pištěkovou, jsem uskutečnila na porodním sále ve Zlíně. Paní Pištěková je porodní asistentka se 40 letou praxí, která od svých 23 let působila na porodním sále ve Zlíně ve funkci staniční sestry PA.

1. Co si představíte pod pojmem rituál?

Řekla bych, že jsou to opakující se zvyky, které souvisí s naším životem, přináší nám radost, štěstí a naopak pokud se nemohou z nějakého důvodu uskutečnit – bolest a smutek. Např. vánoce – schází se celá rodina – když někdo chybí, je to smutné, ale přesto se chystá talíř navíc. Rituály nás provází celý život.

2. Jaké porodnické zvyklosti patří mezi rituály?

Šetrný porod, co nejméně lidí, světla. Položení novorozence na břicho matky. Umožnění přestřihnutí pupečnicku otcem dítěte. „Je-li personál (porodní asistentka) hladová, dítě blahobytu nemá.“

3. Znáte nějaký rituál z období těhotenství, porodu šestinedělí?

Nevěšet záclony- dítěti se otočí pupečník kolem krčku. Když žena dříve rodila doma, muž musel nanosit kotel vody, aby nezavazel. Jiné odůvodnění tento rituál neměl.

Do křtu dítěte žena nevycházela ven, aby ji někdo neuřknul. Doopravdy to byla prevence nákazy infekce, s následným úmrtím šestinedělky.

V dnešní době už je rituálem, že ženy při zjištění těhotenství odchází předčasně z práce na tzv. PN.

4. Myslíte si, že psaní porodních plánů v dnešní době je součástí novodobého rituálu?

Snad ano.

5. Myslíte si, že v českých porodnicích je dbáno na vytváření vhodných podmínek pro plnění rituálů a jejich respektování?

Ano, ale všechno je v lidech. Lidé bez empatie a citlivého přístupu by neměli pracovat ve zdravotnictví.

6. Mají věřící ženy nějaké své specifické rituály?

Ano, mají pro všechno vysvětlení. Pán Bůh to tak chce. Mají v sobě více pokory. Víra jim dodává sílu a té je u porodu hodně potřeba.

7. Setkala jste se se ženou, která provozovala u svého porodu nějaký rituál? Můžete ho popsat?

Žena i partner si přáli, aby jejich dítě bylo zabaleno do červených ručníků, protože červená je barva pozitivní, barva radosti. Oba věřili, že jen tak bude jejich dítě šťastné.

8. Vztahují se rituály v průběhu porodu a těhotenství na život novorozence?

Ano. Mnohdy je to pro dítě jistota, kterou potřebuje.

9. Má porod doma lepší podmínky pro plnění rituálů?

Pokud si žena přeje nějaký rituál splnit a neohrožuje to život ani novorozence a ani její, tak ano.

10. Máte jako porodní asistentka nějaký svůj rituál?

Asi ne, ale přesto vést porod šetrně, pokud možno bez medikace.

11. Myslíte si, že přítomnost nějaké osoby (otec, dula) u porodu je porodním rituálem?

Ze začátku to snad byl módní trend a zvědavost. Nyní je to spíše nenechat svou milovanou osobu v těžké chvíli samu. K dulám nemám důvěru.

12. Myslíte si, že je to pravda nebo mýtus, že děti narozené císařským řezem jsou chytřejší?

Ne, podle psychologů neprojdou porodním stresem a mají často problémy v pozdějším životě a končí v psychologických poradnách.

13. Mýtus nebo pravda, že děti starších rodičů jsou chytřejší?

Ne.

14. Mýtus nebo pravda, že starší ženy rodí hůře?

Ne.

15. Nosí si ženy nějaké talismany nebo amulety k porodu?

Ano.

16. Pravda nebo mýtus? Je druhý porod jednodušší?

Ano, ale záleží to na pozici plodu (zadní postavení, deflekční polohy, indiferentní naléhání – a k tomu brzy provedená dirupce plodové vody může vést k delší I. a II. době porodní/SC).

17. Je pravda, že nejvíce dětí se rodí za úplňku?

Nevšimla jsem si. Ale více dětí se rodí v noci. Mám na mysli spontánní porody, ne indukce.

Zdravé mýty a tradice bychom neměli opouštět. Svým způsobem je to životní jistota.

Rozhovor s porodní asistentkou Jaroslavou Vránovou

Porodní asistentka s 32 letou praxí, z toho 20 let pracovala jako terénní PA, kde odváděla i porody doma. Nyní pracuje v KNTB Zlín na oddělení šestinedělí.

1. Co si představíte pod pojmem rituál?

Je ve všech kulturách považován za nějaký obřad – dle zasetého zvyku.

2. Jaké porodnické zvyklosti patří mezi rituály?

Všeobecně doporučována teplá sprcha, hlavně na podbřišek, vana, masáž podbřišku a zad, různé polohy, úlevové, správné dýchání.

3. Znáte nějaký rituál z období těhotenství, porodu šestinedělí?

V dnešní době je v těhotenství rituálem 20 prohlídek u gynekologa včetně vaginálního vyšetření! Při každé návštěvě ultrazvuk, cvičení těhotných – předporodní kurzy. Maminky

loví informace na internetu. Otec u porodu, dula, šestinedělí – samé návštěvy – tzv. do kouta. Matka běhá, vaří kávu a nemá čas ani nakojit.

4. Myslíte si, že psaní porodních plánů v dnešní době je součástí novodobého rituálu?

Asi ano.

5. Myslíte si, že v českých porodnicích je dbáno na vytváření vhodných podmínek pro plnění rituálů a jejich respektování?

Určitě ne ve všech porodnicích.

6. Mají věřící ženy nějaké své specifické rituály?

Asi ano, těhotenství je v nich Boží dar, nechodí na ITP ani ze zdravotní indikace, přijímají děti i tělesně postižené – mají právo na život. Křtí děti v kostele. U jiných národů – Indiáni po porodu dítěte placentu chlapce zakopávají na bojišti, děvčete kolem vesnice.

7. Setkala jste se se ženou, která provozovala u svého porodu nějaký rituál? Můžete ho popsat?

Ano, u porodu v domácnosti, volala na pomoc mnou neviditelné skřítky, aby jí dali sílu. Tlačily jsme zásadně ve stoje, stále komunikovala s miminkem, nabádala ho ke spolupráci, po porodu jsem musela ukázat sourozencům narozené miminko, ještě než jsem přestříhla pupeční šňůru. Měla jsem zvláštní pocit, ale velmi pozitivní.

8. Vztahují se rituály v průběhu porodu a těhotenství na život novorozence?

Asi ano.

9. Má porod doma lepší podmínky pro plnění rituálů?

Z mých zkušeností ano, v domácím prostředí se cítí uvolněnější.

10. Máte jako porodní asistentka nějaký svůj rituál?

Snažím se, pokud to jde, držet se přání rodičky.

11. Myslíte si, že přítomnost nějaké osoby (otec, dula) u porodu je porodním rituálem?

Už ano.

12. Myslíte si, že je to pravda nebo mýtus, že děti narozené císařským řezem jsou chytřejší?

Nad tímto jsem nikdy nepřemýšlela, ani jsem to neslyšela.

13. Mýtus nebo pravda, že děti starších rodičů jsou chytřejší?

Asi pravda.

14. Mýtus nebo pravda, že starší ženy rodí hůře?

Mýtus, záleží, jak se žena sama k porodu postaví.

15. Nosí si ženy nějaké talismany nebo amulety k porodu?

Mýtus.

16. Pravda nebo mýtus? Je druhý porod jednodušší?

Mýtus.

17. Je pravda, že nejvíce dětí se rodí za úplňku?

Snad, i změna počasí. Bouřky – změna tlaku – říká se, že praskne plodová voda.

ZÁVĚR

Prvním cílem bakalářské práce bylo vymezit význam klíčových slov a vytvořit obecný přehled rituálů souvisejících s narozením, těhotenstvím, porodem a poporodním obdobím. Tento přehled jsem vytvořila z pohledu historického a pokusila jsem se jednotlivé rituály do daných kultur zařadit. Bylo zjištěno, že většina rituálů, které se zachovaly dodnes, mají své kořeny především ve starověku.

Druhým cílem bylo vytvořit obecný přehled rituálů, které byly dodržovány v české lidové kultuře. Lidová tradice tyto obyčeje natolik symbolizovala, že z nich můžeme vyčíst výpověď o podobách naděje, víry i smutku ve vztahu k životu. Předchozí generace dávaly v rituálech naplno vyznít potřeby lidské sounáležitosti a potřeby vyrovnání se s tvrdostí životních podmínek.

Třetím cílem bylo uvedení přetrvávajících porodních zvyků a obyčejů z období novověku v současné české společnosti. Všechny tyto cíle byly splněny.

Z rozhovorů na přímo kladené otázky, bylo zjištěno, že pojem rituál je vnímán jako nějaký zaběhnutý zvyk, tradice, který má kořeny v dávné minulosti, který byl předáván z generace na generaci.

Porodní rituály jsou dnes vnímány spíše jako úkony, které mají ženě zpříjemnit a usnadnit celkový průběh porodu. Je kladen důraz na bezproblémový průběh gravidity a porodu, kdy výsledkem je zdravé dítě a matka.

Hlavní funkcí porodních babiček nebylo jen vedení porodu, musely také především oplývat znalostmi v oblasti rituálů, které měly zajistit bezpečí rodičky a dítěte během porodu a zároveň zajistit dobrou budoucnost novorozence.

Zaznamenala jsem aktivní znalost pojmu „nošení do kouta“. Dnes má sice trochu změněnou formu a obsah, ale stále se praktikuje. Jedná se o navštěvování rodiček příbuznými a nejbližšími, kteří přinášejí hodnotné dary.

Tradiční formou obřadního chování, která přetrvává dodnes, je křest dítěte, který má ochranný význam pro novorozence a jeho přijetí do společnosti.

Na závěr bych podotkla, že rituály jako takové, ztratily v dnešní době svůj půvab a v naší moderní době nejsou tak výrazné, jak tomu bylo dříve.

Bakalářská práce neměla za cíl zmapovat celou šíři problematiky rituálů kolem těhotenství a porodu. Snažila jsem se pouze proniknout do této problematiky, která je jak jsem v průběhu práce zjistila, natolik obsáhlá a rozmanitá, že by si zasloužila ještě hlubší pojetí.

Rituály jsou důležitým společenským fenoménem, jejich historie je stará jako lidstvo samo a svůj význam mají v současnosti a bez pochyby budou mít také v budoucnosti. Rituály, se staly bezesporu neodmyslitelnou součástí každé lidské činnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- DOLEŽAL, Antonín. *Od babictví k porodnictví*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 144 s. ISBN 80-246-0277-6.
- DOLEŽALOVÁ, Jana. *Porod doma, co nám matky o porodu neřekly*. 1. vyd. Praha: Formát, 2004. 206 s. ISBN 80-86718-46-8.
- GÁLA, Cyril. *České lidové pověry a pranostiky o ženách a z porodnictví*. 1. vyd. Pardubice: knihtiskárna – litografie v Pardubicích, 1940. 15 s.
- GASKIN, Ina May. *Zázrak porodu*. 1. vyd. Příbram: OneWomanPress, 2010. 475 s. ISBN 978-80-86356-48-8
- GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1997.[online], [cit. 2011-04-05]. Dostupné z WWW:
< <http://www.pedf.borec.cz/prechodove%20ritualy.doc>
- KŘEMENOVÁ, Jana. *Z dějin profese porodní asistentky*. Zlín: 1997. Studijní materiál pro výuku porodních asistentek, s. 12
- MAREK, Vlastimil. *Nová doba porodní: život před životem, porod jako zázrak, první tři minuty a jak dál: přirozený porod jako cesta ke společnosti bez násilí*. 1. Vyd. Praha: Eminent, 2002. 263 s. ISBN 80-7281-090-1
- MAT, Pavel. Mýtus, mýty [online]. 2007 [cit. 2011-04-25]. Dostupné z WWW:
<<http://www.myty.info/view.php?cisloclanku=200708001>
- MONGANOVÁ, Marie F. *Hypnoporod*, 1. Vyd. Praha: Triton, 2010. 243 s. ISBN 978-80-7387-364-6.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha 1: Vyšehrad, 2004. 416 s. ISBN 80-7021-397-3.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Dějiny ženy: populárně sociologické, etnologické a kulturně historické kapitoly*. 1. Praha: Otakar II., 1999. 1075 s. ISBN 80-2420249-2.
- PAŘÍZEK, Antonín. *Kniha o těhotenství a porodu*. 1. vyd. Praha: Galen, 2005. 425 s. ISBN 80-7262-321-4

- PORTÁL. *Knihy, které mají duši* [online]. 2005 [cit. 2011-03-19]. Dostupné z WWW:
< <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=3399>>
- RITUÁL, obřad. *Sociologie, rituál, obřad*. [online]. 2007 [cit. 2011-03-20]. Dostupné
z WWW: <<http://referaty-seminarky.cz/ritual-obrad/>>
- STACKEOVÁ, Daniela. BÖHMOVÁ Michaela. *Psychologické aspekty přítomnosti otců u
porodu*[online]. 2010[cit. 2011-04-18]. Dostupné z WWW:
< http://www.psychosom.cz/?page_id=1248>
- STEHLÍKOVÁ, Ivana. „*Těhotný tatínek*“ *aneb syndrom couvade* [online]. 2007 [cit. 2011-
04-18]. Dostupné z WWW: <[http://www.babyonline.cz/tehotenstvi/tehotny-
tatinek.html](http://www.babyonline.cz/tehotenstvi/tehotny-tatinek.html)>
- VRÁNOVÁ, Věra. *Historie babictví a současnost porodní asistence*. Olomouc:
UP Olomouc, 2007. 204 s. ISBN 978-80-244-1764-6.
- WIKIPEDIE, *Pověry*. [online], 2011 [cit. 2011-03-19] Dostupné z WWW:
<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pov%C4%9Bry>>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj a jiné.

apod. a podobně.

atd. a tak dále.

č. číslo

KNTB Krajská nemocnice Tomáše Bati.

např. například.

PA porodní asistentka.

př.n.l. před naším letopočtem.

stol. století

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P1: Přijímací ceremoniály

PŘÍLOHA P2: Pověry a pranostiky

PŘÍLOHA P3: Porodní polohy některých kmenů ve Střední Africe; porodní křeslo; porodní stolice

PŘÍLOHA P4: Amulety pro šťastný porod, šperk porodní báby s „topasem“, který zaručoval úspěšný porod; medaile s nápisem „Zemskou komisí zkoušená porodní bába podle zdravotního patentu z roku 1753; křestní medaile z roku 1640

PŘÍLOHA P5: Rozkládací model rodičky ze slonové kosti, vyrobený kolem roku 1690; rozkládací model rodičky vyrobený z vosku; kamenná lidová plastika, která sloužila jako vývěsní štít nad vchodem do obydlí porodní báby z Nových Hradů (16. – 19. stol.)

PPŘÍLOHA P6: Sazby porodních babiček pocházející z 19. století

PŘÍLOHA P7: Učebnice pro porodní báby (Steidele 1784); kalendář porodnický; nejstarší děložní pesary a kroužky, chirurgický nástroj na pouštění žilou

PŘÍLOHA P8: Úvodnice jdoucí z úvodu v obřadních krojích; žena nesoucí do kouta šestinedělce; koutní hrnce; koutro – šestidílná plátěná zástěna pro šestinedělky, používaná zejména v městském prostředí

PŘÍLOHA P9: Novorozenecká malovaná postýlka používaná po dobu šestinedělí (první polovina 19. století); malovaná kolébka; porodní babka vyšetřuje rodičku

PŘÍLOHA P1: PŘIJÍMACÍ CEREMONIÁLY

K dítěti mužského pohlaví sousedka promlouvala:

*Vítám tě, kloučku buclatej,
abys byl jak táta kulatej,
Pána Boha i sousedky v lásce měl,
na dobrý mrav nikdy nezapomněl
a čeládce dycky čestné místo u stolu dal,
abysi po smrti i v nebi takové bral.*

Amen, amen, amen

Děvčátko vítala slovy:

*Vítám tě, moje děvečko milá,
Aby si štěstím rodičů byla,
Pánu Bohu i lidem ráda sloužila,
dlouhého věku na zemi se dožila
a jednou po smrti pozemský dostala královský nebeský.*

Amen, amen, amen.

Matka odpovídala:

Dejž to Pane Ježíši Kriste!

PŘÍLOHA P2: POVĚRY A PRANOSTIKY

O těhotenství

- Těhotná nemá podlézat šňůru na prádlo, aby dítě nemělo omotaný pupečník kolem krčku.
- Když se těhotná lekne a sáhne si na některou část svého těla, děcko bude mít tamtéž znamení.
- Podívá-li se těhotná do ohně, bude mít děcko ohňové skvrny.
- Když těhotná žena nosí horké hrnce na břicho, bude mít přirostlé lůžko.
- Žádný jiný pohyb v těhotenství nenahradí vytírání podlahy, jen tak se zabrání, aby bylo lůžko přirostlé.
- Když má těhotná mnoho skvrn na tváři, bude to děvče.
- Když v těhotenství bolí zuby, bude to děvče, když pálí žába, bude to chlapec.
- Kope-li dítě hodně, bude to holka.
- Má-li těhotná břicho dopředu špičaté, bude mít dceru, je-li břicho pěkně kulaté, bude mít hochu.
- Když jí těhotná mnoho chleba, bude mít dítě velkou hlavičku (Gála, 1940, s. 5-7),

O porodu

- Podvází-li se palce rodiče, nevykrvácí.
- Rodička snadněji rychleji rodí, napije-li se svččené vody.
- Porod postupuje rychleji, přijde-li sousedka.
- Když porod dlouho trvá, třeba otevřít všechny zámky u skříní, tak se otevře cesta pro plod.
- Trvá-li porod dlouho, mají se rozvázati všechny uzle, aby se porod uspíšil.
- Rodička po porodu nesmí usnout, aby děcko nezemřelo.
- Trvá-li porod dlouho, bude to děvče. (Gála, 1940, s. 9)

O lůžku

- Otrou-li se novorozenci oči lůžkem, bude dobře vidět.
- Mateřské znamení je třeba otírat lůžkem od prvorodičky, aby se ztratilo.
- Těhotenské skvrny se ztratí, otře-li si rodička obličej porozeným lůžkem.
- Zakopeme-li lůžko ke stromu, který má červená jablka, má dítě červená líčka.
- Je-li lůžko velké, bude mít dítě pohodlný život.
- Usušené lůžko prvorodičky napomáhá proti padoucnici (Gála, 1940, s. 1)

O pupečníku

- Pupeční šňůru nutno schovat, přináší dítěti štěstí.
- Dá-li se nad pupeční pahýl švestka, lépe odpadne.
- Když odpadne pupeční pahýl, má se třikrát ve vzduchu otočit kolem hlavy, aby děcko bylo chytré.
- Zbytek pupečníku od všech dětí se má schovat, aby byly též pohromadě.
- Mělo-li děcko pupečník kolem krku, v dospělosti se oběsí.
- Nakouří-li se nemocné děcko suchým pahýlem, je ihned zdrávo.
- Dle pupečníku se dá poznati, kolik bude mít rodička ještě dětí.
- Je-li pupeční šňůra dlouhá, bude žít dítě dlouho. (Gála, 1940, s. 13)

O nedělce

- Do šestinedělí nesmí nedělka před a po západu slunce ven, aby ji neofoukla divoženka.
- Šestinedělce se nemají větrati peřiny ani měniti prádlo.
- Nedělka nesmí do roka na hřbitov, aby děcko nezemřelo.
- Nedělka nemá vařiti z mouky, aby děcko nedostalo vyrážku.
- V šestinedělí se nemá bíliti ani malovati.
- Když jde šestinedělka na louku, bude bouřka.

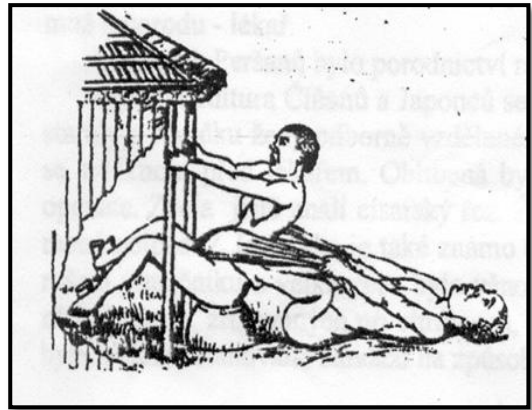
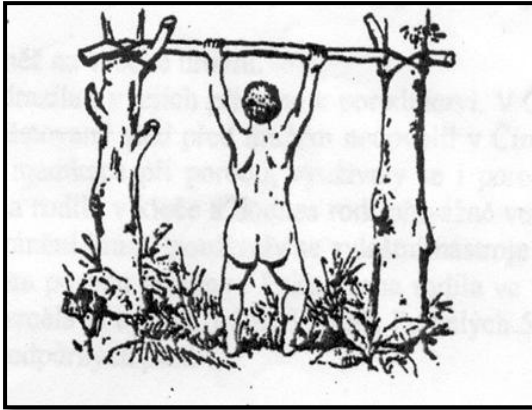
- Nedělka, která pije kořalku, bude mít hezké dítě.
- Nedělka nesmí navštěvovati nedělku, jinak jedna z nich zemře.
- Žena ztratí krásu, když kojí.
- Nedělka nesmí v šestinedělí s dítětem ven, jinak bude toulavé.
- Objeví-li se nedostatek mléka u matky, chodí jí je v noci můra upíjet. (Gála, 1940, s 15-17)

O porodních asistentkách

- Potká-li se porodní asistentka, má se držet za knoflík, přinese to štěstí.
- Potká-li se při křtinách porodní bába, je to smůla.
- Nají-li se porodní asistentka dobře při porodu, bude mít dítě blahobyť.
- Porodní asistentka se má při první koupeli dobře podívat, má-li dítě nějaké vady. Všechny se snaží napravit v první koupeli, poněvadž druhá koupel by na to už neměla vlivu.
- Potká-li se porodní asistentka, znamená to neštěstí. (Gála, 1940, s. 29)

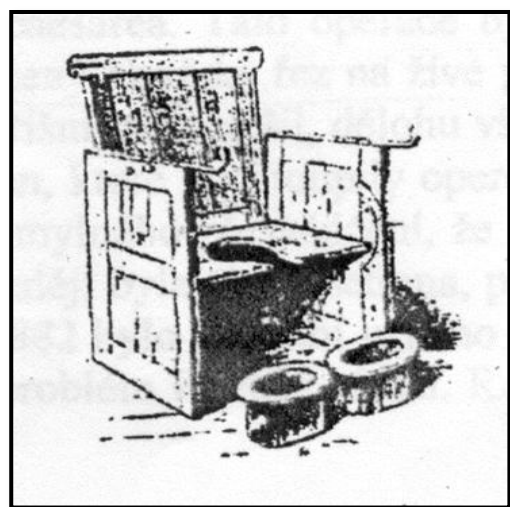
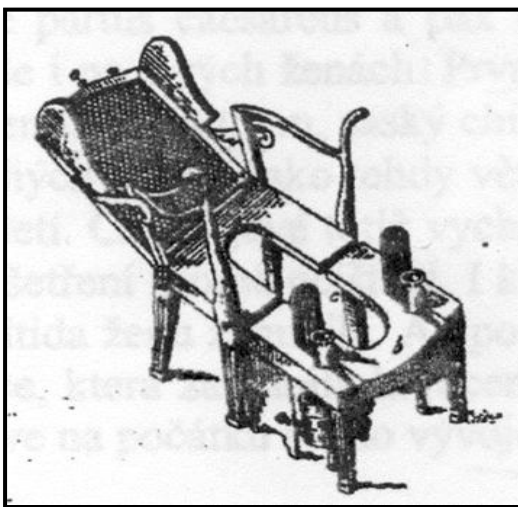
PŘÍLOHA P3:

Obr. 1, 2, 3 - porodní polohy některých kmenů ve Střední Africe

Obr. 4 – porodní křeslo G. W. Steina (1731-1803), zarážky pro nohy se daly přizpůsobit potřebám rodičky, opěradlo se naklánělo do sedící nebo ležící polohy.

Obr. 5 - porodní stolice Hendrika van Denvetera (1651-1724) s přizpůsobitelným sedátkem, opěradly pro ruce a ohřívacími nádobami.

PŘÍLOHA P4:

Obr. 6 - amulety pro šťastný porod

Obr. 7 - šperk porodní báby s „topasem“, který zaručoval úspěšný porod

Obr. 8 - medaile s nápisem „Zemskou komisí zkoušená porodní bába podle zdravotního patentu z roku 1753 a křestní medaile z roku 1640

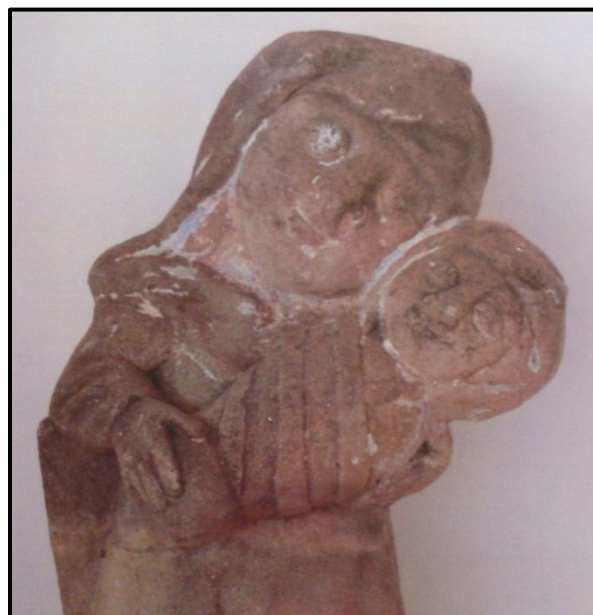
PŘÍLOHA P5:

Obr. 9 - rozkládací model rodičky ze slonové kosti, vyrobený kolem roku 1690

Obr. 10 - rozkládací model rodičky vyrobený z vosku

Obr. 11 - kamenná lidová plastika, která sloužila jako vývěsní štít nad vchodem do obydlí porodní báby z Nových Hradů (16. – 19. stol.)

PŘÍLOHA P6:

Obr. 12- sazby porodních babiček pocházející z 19. století

Nejmenší sazba porodních babiček.

Svédomitá a své ctí dbalá porodní babička žádá za své výkony takovýto nejmenší honorár:

1. Za poskytnutí pomoci při správném porodu nebo potratu, netrvá-li déle 24 hodin a za ošetřování v průběhu prvních 9 dnů po porodu (vata a desinfekční prostředky zvlášť se neúčtují)	10 K
2. Trvá-li porod déle než 24 hodin, za každých dalších 12 hodin	4
3. Za návštěvu u těhotné, nebo u šestinedělkyně, po prvních 9 dnech	1
4. Za ošetřování těhotné nebo šestinedělkyně ve dne	3
v noci	5
5. Za assistenci při operaci lékařem vykonané přírážka	5
6. Za nálev mimo porod a prvních 9 dnů po porodu	1
7. Za odebírání moče mimo porod a prvních 9 dnů šestinedělí	2
8. Za vyšetření těhotné nebo netěhotné	2
9. Za každou koupel novorozence po prvních 9 dnech šestinedělí	1
10. Za uvedení šestinedělkyně, děje-li se zvlášť po křtu	2
11. Objednala-li těhotná k porodu určitou babičku, ale k porodu pak povolala jinou, musí i první zaplatit náhradu za ztrátu času nejméně 5	5

Po skončeném ošetřování má por. babička podat účet, který ovšem se řídí zámožností a poměry rodičky. Obnos, který jí byl zaplacen a nyak se neváže na minimální sazbu, přijme a na účtu potvrdí. Byl-li menší, než-li účtovaný obnos, také jej přijme a potvrdí na účtu jako splátku. Žijavější obnos pak vymáhá.

Porodní babička nesmí ošetřovati nemocné, ani dospělé, ani děti. (Nařízení min. vnitra ze dne 10. září 1897, oddíl IV., § 30.)

Porodní babička nesmí opatřovati mrtvol (čistění, mytí, oblékání mrtvol, nosení dětských mrtvol na hřbitov). (Nař. min. vnitra ze dne 10. září 1897, oddíl I., § 8.)

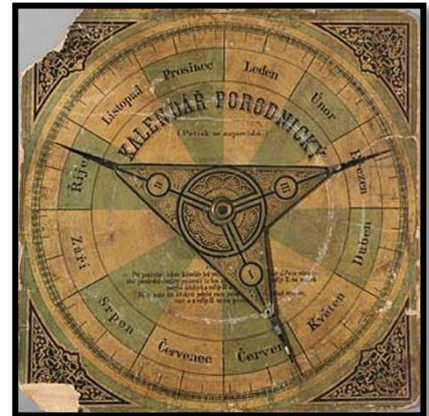
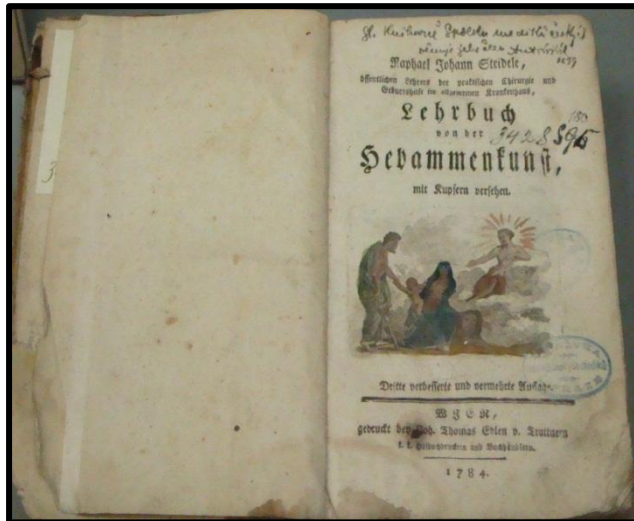
Porodní babička nesmí obstarávat u rodičky žádné jiné práce než-li pomoc při porodu. Nesmí tedy zejména práti špinavé prádlo, mytí a uklízení v domácnosti. (§ 335. trestního zákona.)

Ústřední jednota čes. por. babiček
— pro Čechy, Moravu a Slezsko —
v Brně.

PŘÍLOHA P7:

Obr. 13 - učebnice pro porodní báby (Steideler 1784)

Obr. 14 - kalendář porodnický

Obr. 15 - nejstarší děložní

pesary a kroužky, chirurgický nástroj na pouštění žilou

PŘÍLOHA P8:

Obr. 16 - úvodnice jdoucí z úvodu v obřadních krojích

Obr. 17 - žena nesoucí do kouta šestinedělce

Obr. 18 - koutní hrnce

Obr. 19 - koutro – šestidílná plátěná zástěna pro šestinedělky, používaná zejména v městském prostředí

PŘÍLOHA P9:

Obr. 20 - novorozenecká malovaná postýlka používaná po dobu šestinedělí (první polovina 19. Století)

Obr. 21 - malovaná kolébka

Obr. 22, 23, 24 - porodní babka vyšetřuje rodičku

